

BİNBİR GECE MASALLARI

Âlim Şerif Onaran 1921'de Manisa'nın Kula ilçesinde doğdu. İzmir'de Erkek Öğretmen Okulu'nun orta bölümünde öğrenciyken bir müzik öğretmenin'in özendirilmesiyle müziğe yöneldi. Şarkı sözlerini anlama çabasıyla dil öğrenimine ağırlık vererek Almanca, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca öğrendi. Liseden sonra parasız yatılı olarak Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne girdi. Radyo Mandolin Birliği'nde çalışarak öğrenimini sürdürdü. 1946-1953 yıllarında taşrada idare amiri (kaymakam) olarak, 1953-1963 arasıdaysa İstanbul ve Ankara'da daha çok siyasi polis olarak görev yaptı. 1962-1974 arasında İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu üyeliğinde bulundu. Bu yıllarda önce Hukuk Doktoru, sonra da Sanat Tarihi Doçenti ve Profesörü oldu. 1974'te üniversiteye geçerek Ankara Üniversitesi'nde; İzmir'de Ege ve Dokuz Eylül, İstanbul'da Marmara, Mimar Sinan ve İstanbul üniversitelerinde Sinema Sanatı ve Tarihi, Sinema Eleştirisi, Sanat ve Sansür, Kamuoyu ve Kitle Kültürü dersleri verdi. 1988'de emekli olduğu halde üniversitede öğretim çalışmalarını 9 Ağustos 2000 tarihindeki ölümüne kadar sürdürdü.

Binbir Gece Masalları

Cilt 1/1

Fransızcadan çeviren
Âlim Şerif Onaran

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 1482
Edebiyat - 402

Binbir Gece Masalları
Arapça özgün adı: Elf leyle ve leyle
Fransızca çeviri: Mille nuits et une nuit / Joseph Charles Mardrus
Fransızcadan çeviren: Âlim Şerif Onaran

Kitap editörü: Selahattin Özpalabıyıklar
Düzeltili: Elif Nur Onbay-Murat Yalçın

Tasarım: Nahide Dikel

Baskı: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.
Beysan Sanayi Sitesi, Birlik Caddesi, No: 26, Acar Binası
34524, Haramidere - Beylikdüzü / İstanbul
Tel: (0 212) 422 18 34 Faks: (0 212) 422 18 04
www.acarbasim.com
Sertifika No: 11957

Fransızca ilk baskı: 1899-1904
Türkçe çevirinin ilk basımı: Afa Yayınları: İstanbul 1992-93
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Mayıs 2001
22. baskı: İstanbul, Şubat 2016
ISBN 978-975-08-0318-3
Takım ISBN 978-975-08-0323-X

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2013
Sertifika No: 12334
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

CİLT 1/1

Binbir Gece Masalları'nı Okusak da Okumasak da (Orhan Pamuk) • 11
Türkçeye Çevirenin Önsözü (Âlim Şerif Onaran) • 15

BİNBİR GECE MASALLARI

BİRİNCİ KİTAP

Yayıncının Notu • 37

Dostlara Bir Çift Söz (Dr. J.C. Mardrus) • 41

Hükümdar Şehriyar ile Kardeşi Hükümdar Şahzaman'ın
Öyküsü • 49

Eşek, Öküz ve Çiftçinin Öyküsü • 55

Tacir ile İfrit Öyküsü • 60

Birinci Şeyhin Öyküsü • 62

İkinci Şeyhin Öyküsü • 65

Üçüncü Şeyhin Öyküsü • 68

Balıkçı ile İfrit Öyküsü • 70

Kral Yunan'ın Veziri ile Hekim Rûyan'ın Öyküsü • 75

Şah Sindbad'ın Şahini • 80

Şehzade ile Gulyabani • 82

Büyülenmiş Genç Adam ile Balıkların Öyküsü • 94

- Hamal ile Genç Kızların Öyküsü* • 104
Birinci Kalenderin Öyküsü • 123
İkinci Kalenderin Öyküsü • 132
Üçüncü Kalenderin Öyküsü • 151
Birinci Genç Kız Zübeyde'nin Öyküsü • 171
İkinci Genç Kız Emine'nin Öyküsü • 183
Kesilerek Öldürülen Kadın, Üç Elma ve Zenci Reyhan Öyküsü • 194
Vezir Nureddin, Kardeşi Vezir Şemseddin ve
Hasan Bedreddin'in Öyküsü • 203

İKİNCİ KİTAP

- Terzi ile Kamburun Öyküsü* • 271
Hıristiyan Simsarın Öyküsü • 279
Çin Hükümdarının Azık Sağlayıcısının Öyküsü • 298
Yahudi Hekimin Öyküsü • 308
Terzinin Öyküsü • 320
Topal Gencin Öyküsü • 321
Bağdatlı Berberin Altı Kardeşinin Öyküsü • 340
Berberin Birinci Kardeşi Bakbuk'un Öyküsü • 343
Berberin İkinci Kardeşi El-Haddar'ın Öyküsü • 349
Berberin Üçüncü Kardeşi Bakbak'ın Öyküsü • 353
Berberin Dördüncü Kardeşi El-Kûz'ün
Öyküsü • 358
Berberin Beşinci Kardeşi El-Aşar'ın Öyküsü • 363
Berberin Altıncı Kardeşi Şakalîk'in Öyküsü • 375
Enisü'l-Celis ile Ali-Nur'un Öyküsü • 391
Ganim bin Eyüb ve Kız Kardeşi Fitne'nin Öyküsü • 455
Birinci Sudanlı Haremağası Zenci Savvab'ın Öyküsü • 461
İkinci Sudanlı Haremağası Zenci Kâfur'un Öyküsü • 463
Üçüncü Sudanlı Haremağası Zenci Bukait'in Öyküsü • 469

CILT 1/1

Binbir Gece Masalları'nı Okusak da Okumasak da

Binbir Gece Masalları'ndan ilk seçmeyi, kırk küsur yıl önce yedi yaşımıdayken okudum. İlkokul biri bitirmiştım, yaz tatilinde babamın çalışıp annemle yaşadığı İsviçre'ye Cenevre'ye gitmiştik. Yeni öğrendiğim okumamı yazın ilerleteyim diye teyzemin yola çıkmadan önce ağabeyimle bana hediye ettiği çocuk kitapları arasında *Binbir Gece Masalları*'ndan bir de seçki vardı. Kalın ciltli, iyi kâğıda basılmış bu kitabı bütün yaz boyunca dört beş defa okudugumu hatırlıyorum. Öğle yemeğinden sonra, yaz sıcağında, Cenevre gölüne, rıhtıma bir sokak uzakta olan apartman dairesindeki odamda yatağa uzanır aynı hikâyeleri yeniden yeniden okurdum. Açık pencereden Cenevre gölünden hafif bir rüzgâr eser, pencerenin baktığı arka avludan akordeon çalan dilencilerin müziği gelirken ben Ali Baba ve Kırk Haramiler'in ve Alaaddin'le Sihirli Lambası'nın hikâyesinin içine bir kere daha girer kaybolurdum.

Gittiğim ülke neresiydi? İlk izlenimim bu hikâyelerin uzak ve yabancı diyarlara, bizlerden daha ilkel, ama büyülü bir âleme ait olduğuydu. Kahramanlarının İstanbul sokaklarında rastlıyacağımız kişilerin adlarını taşıması onları biraz bana yakın kılıyordu, ama tıpkı uzak Anadolu köyleri gibi bu masalların anlattığı âlemle kendi dünyamı özdeşleştirmedim hiç. İlk seferinde *Binbir Gece Masalları*'nı Doğu hakkında esrarlı hikâyeler okuyan bir Batılı çocuk gibi okumuştum. Bu hikâyelerin Hindistan, İran ve Arabistan üzerinden benim kültürüme geldiğini; bütün çocukluğumu geçirdiğim İstanbul'un karmaşasının ve esrarının bu muazzam ve hayretler uyandırıcı kitabın dokusundan ve havasından pek çok şey taşıdığını; yalan, hile, dolan, aşk, ihanet, kılık değiştirme, şaşırtmacalar ve hayret kıvrımlarıyla dokunmuş hikâyelerin ruhunda İs-

tanbul sokaklarından pek çok şey olduğunu bu ilk okuyuşta hissetmemiştim. Daha sonraları kitabın ilk derleyicisi ve Fransızca çevirmeni Antoine Galland'ın Suriye'den ele geçirip çevirdiğini söylediği eski el yazmasında benim okuduğum bu ilk hikâyelerin olmadığını başka kitaplardan öğrenecektim. *Ali Baba ve Kırk Haramiler*'i, *Alaaddin ile Sihirli Lambası*'nı Galland bir kitaptan değil, Hanna Diyab adlı bir Hristiyan Arap'tan kendi dinlemiş, daha sonra kitabı derlerken kendi hatırladığı gibi yazmıştı.

Bu da bizi asıl konuya getiriyor: *Binbir Gece Masalları* Doğu edebiyatının bir harikasıdır. Ama onu bizlere, kendi geleneksel edebiyatlarından, İran ve Hint kültüründen öğrendiklerinden kopmuş ve Batı edebiyatının sarsıcı etkisi altına girmiş olan bizlere yeniden öğreten Batılılar olmuştur. Batı dillerine ünlü, tuhaf, kimi zaman kafadan çatlak ya da malumatfüruş çevirmenlerce defalarca çevrilmiş olan bu kitabın sözünü ettiğim Antoine Galland tarafından yapılmış Fransızca çevirisi en ünlüsüdür. Galland'ın 1704'te Fransa'da yayımlanmaya başlayan çevirisi aynı zamanda en etkili, en kalıcı ve en çok okunmuş olanıdır da. *Binbir Gece Masalları*'nın aslında bu çeviriyle tamamlandığını, bu çeviri yüzünden bu bitip tükenmez hikâyeler ormanının bütün dünyada ünlü olduğu söylenebilir. Galland'ın çevirisinden, o sırada ve sonraki yüzyılda Batı edebiyatını yapan en büyük yazarlar verimli bir şekilde etkilendiler. Stendhal, Coleridge, De Quincey ve Edgar Allan Poe'nun eserlerinde *Binbir Gece Masalları*'nın rüzgârı eser. Bütün kitabı okumaya giriştiğimizde bu etkilerin aslında sınırlı olduğunu da hissederiz. "Doğu'nun gizemli yanı" diyebileceğimiz bir şey; harikalar, tuhafliklar, doğaüstü olaylar, korkutucu kimi sahneler ve bu malzemeye yapılmış bazı hikâyeler... Ama *Binbir Gece Masalları* yalnız bunlar değildir.

Yirmi yaşlarımda kitabı ikinci okuyuşumda bunu daha iyi anladım. Kitabı ikinci defa 1950'lerde Türkçede çıkmış Raif Karadağ çevirisinden okumaya başladım. Tabii ki bütün aklı başında okurlar gibi, gene kitabın tamamını değil, bir kısmını, içimden geldiği gibi, aklıma estiği gibi, ciltten cilde karıştıra karıştıra okuyordum. Bu ikinci okuyuşumda *Binbir Gece Masalları* bana itici, huzursuz edici bir şey gibi geldi. Hem merakla hikâyeleri yutar gibi okuyor, hem de kitaba bir öfke, bir kızgınlık duyuyordum. Kimi klasik kitaplara yaptığımız gibi, bir görev duygusuyla da okumuyordum ama: Merakla ve merakımdan öfkelenerek okuyordum.

Bugün, otuz yıl sonra o ikinci okuyuşta bende huzursuzluk uyandıran şeyin ne olduğunu biliyorum artık. Pek çok masaldaki

kadın-erkek ilişkilerinin sarsıcı derecede tekinsiz olması, kadınların ve erkeklerin durmadan birbirlerini aldatmaları, kazıklamaları, dolap çevirip birbirlerine madik atmaları beni korkutmuştu. *Binbir Gece Masalları*'nın dünyasında kadınlar her zaman güvenilmezdir, hiçbir zaman samimi değildirler ve hep küçük oyunlar ve hilelerle erkekleri kandırırlar. Zaten masalların anlatılmaya başlaması, Şehrazad'ın hikâyelerini söylemesi de sevgisiz bir adama karşı hayatını kurtarmak isteyen bir kadının hilesine dayanır. Bütün kitabı besleyen kadınlar hakkındaki bu görüş elbetteki aynı hayal ve kültür dünyasında yaşayan erkeklerin derin ve en temel korkularını yansıtır. Kadınların hile yapıp dolap çevirmede başvurdukları en önemli silahlarının cinsellikleri olması bu korkuları pekiştirir. *Binbir Gece Masalları* bu bakımdan anlattığı coğrafyanın erkeklerinin en derin terkedilme, boynuzlanma ve yalnız bırakılma korkularını yansıtır. Bu hikâyelerden en korkuncu ve okuması mazohistçe zevkli olanı, bütün haremının zenci kölelerle kendisini aldatışını seyreden padişahın hikâyesidir. Kadınların güvenilmezliği konusundaki en temel erkek önyargıları ve korkularını kalben hissederek, ruhtan gelen hakiki bir heyecanla romanlarında derinden işleyen Kemal Tahir'in bu hikâyenin parlak bir uyarlamasını kaleme alması hiç de rastlantı değildir. Erkek korkuları ve kadınların güvenilmezliğiyle tıksık tıksık dolu bu dünya yirmi yaşında bana fazla boğucu, fazla "oryantal" ve biraz da bayağı gelmişti. O zamanlar *Binbir Gece Masalları*'nın kenar mahalle duyarlılığına ve zevklerine fazlaca batmış olduğunu hissetmiştim. Kötülük, iki yüzlülük ve bayağılık bu hikâyelerin çoğunda insanların düştüğü, düşürüldüğü bir çirkinlik olarak dramlaştırılmıyor, yalnızca çarpıcı ve tiksinti verici yanları ve hikâye zevki için bize bir kere, bir kere daha gösteriliyordu.

Bu ikinci okumamda hissettiğim tatsızlık Avrupalılaşıma ve Batılılaşmayı bir çeşit "püritenleşme" olarak algılamam yüzündendi belki ve anlayışsızlığımda yalnız da değildim. O zamanlar benim gibi modernleşme meraklısı gençlere Doğu klasiklerinin çoğu baş edilmesi güç ve karanlık birer orman gibi gözüktü. Bizi onlara yaklaştırıp sevdirecek modern anahtarlar da yoktu elimizde.

Binbir Gece Masalları'na üçüncü okuyuşumda ısınabildim en çok. Bu sefer kitaba son dönem Batı edebiyatının onda bulunduğu ve efsaneleştirdiği yanından yaklaştım: Bir büyük hikâyeler denizi olmasına, kitabın bitip tükenmezliğine, iddiasına ve içindeki gizli geometriye ilgi duyarak okudum onu. Gene her zamanki gibi

içimden geldiği gibi, bir hikâyeden diğerine atlayarak ve sıkıldığım hikâyeyi bırakıp bir diğerine başlayarak okuyordum. Kitabı konusundan çok düzeni, boyutu, hırsları yüzünden sevmeye karar vermiş olmam, bir zamanlar beni huzursuz eden kötücül kenar mahalle ayrıntılarına kafamı takmaktan alıkoydu beni. Üstelik, belki de artık hayatın aslında o kötücül ve güvenilmez ayrıntılarla yapıldığını kendi yaşam deneyimlerimden anlamıştım. Böylece, bu üçüncü okuyuşumda *Binbir Gece Masalları*'nda daha edebi olana, yüzlerce yıldır eskimeyen mantık oyunlarına, kılık kıyafet değiştirme, bir başkasının yerine geçme, saklanma gizlenme ayrıntılarına dikkat edip zevk aldım. Harun Reşid'in kılık değiştirip kendi benzerini, sahte Harun Reşid'i bir gece gizlice dikizlediği son derece çarpıcı bir hikâyeyi kendi romanım *Kara Kitap*'ta 1940'ların İstanbul'unun siyah beyaz filmlerden çıkma havasıyla birleştirdim. Otuz beş yaşımdan sonra hakkında okuduğum İngilizce rehber kitapların da yardımıyla, *Binbir Gece Masalları*'nı, okudukça sınırsızlığı, gizli mantığı, iç şakaları, zenginliği, tuhaflığı, güzelliği ve tuhaf güzelliği, çirkinliği, edepsizliği, bayağılığı, saçmalığı ortaya çıkan bir hazine olarak görmeyi öğrendim. *Binbir Gece Masalları* ile önceki aşk ve nefret ilişkim, ilk okumalarım, hayatı olduğu gibi kabul etmeyi öğrenememiş bir çocuğun hayalleriyle bir delikanlının öfkeleri arasında geçmişti. Şimdiyse *Binbir Gece Masalları*'nın, tıpkı hayat gibi, olduğu gibi kabul edilmezse bize mutsuzluk verecek bir şey olduğunu yavaş yavaş anladım. Okur bu kitabı hiçbir boş beklentiye ve umuda kapılmadan içinden geldiği gibi ve kendi keyiflerinin mantığını izleyerek okumalı bence. Ama *Binbir Gece Masalları*'nı okumaya girişecek okura akıl vermek de fazla cesaret.

Gene de okumak ve ölmek üzerine bu kitap aracılığıyla bir iki söz söylemek isterim. *Binbir Gece Masalları* hakkında söylenen çok yaygın iki söz vardır. Birincisi bu kitabı baştan sona şimdiye kadar kimsenin okuyamadığı üzerinedir. İkincisi, *Binbir Gece Masalları*'nı baştan sona okuyan kişinin öleceği üzerinedir. Birbirleriyle gizli bir mantıkla birleşen bu iki uyarı okuru ihtiyatlı olmaya itecektir elbette. Ama fazla korkaklık etmeye de gerek yok. *Binbir Gece Masalları*'nı okusak da okumasak da sonunda biz de öleceğiz.

Orhan Pamuk

Türkçeye Çevirenin Önsözü*

“Râviyân-ı ahbâr ve nâkılân-ı âsâr ve muhaddisân-ı rûzigâr söyle rivâyet ederler ki” (Haberleri duyuranlar, eserleri nakledenler ve zamanın olaylarını anlatanlar bildirirler ki) diye başlar eski Doğu masalları.

Bundan dolayı, masal anlatanlara eskiden “râvi” denirdi. Râvilerin en ünlüsü de *Binbir Gece Masalları*’nı anlatan Şehrazad olsa gerek.

Eski zamanlarda Hint ve Çin diyarlarında hüküm süren Şehriyar ve Şahzaman adlı iki kardeş hükümdar, karıları tarafından aldatılmak felaketine uğramışlar. Bu olayların etkisiyle Şehriyar, kendi ülkesinde, her gün başka bir kızla evlenip ertesi gün onu idam ettirir olmuş; bu yüzden vezirin güzel, bilgili ve akıllı kızı Şehrazad, hükümdarla evlenip ya bu uğurda yaşamını yitirmeye ya da kurtulup ülkenin tüm kadınlarını da bu beladan kurtarmaya karar vermiş, bin güçlkle babasını da ikna etmiş.

O gece gerdeğe girmeden önce, hükümdardan son dilek olarak kız kardeşi Dünyazad’ı görmek istemiş; Dünyazad da ondan

* Bu önsözün bir bölümü, Marmara Üniversitesi ile Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü’nün birlikte 10-11 Mayıs 1988 günleri arasında düzenledikleri “Binbir Gece Masalları: Kaynaklar, Dağılım, Etkileri” konulu yuvarlak masa toplantısında tarafımızdan sunulan “Binbir Gece Masalları’nda Tema ve Sistematiği” başlıklı tebliğden alınmıştır (Â.Ş.O.)

Âlim Şerif Onaran, *Binbir Gece Masalları*’nı yaptığı düzelti ve değişikliklerle birlikte yayınevimize teslim ettiğinde, getirdiği malzemeyi değerlendirerek önsözünü genişletmemizi rica etmişti. Bu rica, “Âlim Hoca”nın beklenmedik ölümü üzerine bir vasiyet niteliği kazanmış oldu. Önsözü, Onaran’ın malzemelerinden de yararlanarak ve özellikle sözünü etme fırsatı bulamadığı kimi “*Binbir Gece* etkilenmeleri”ni ekleyerek genişlettim. Masalların Türkiye ve Türkçedeki serüveni de M. Sabri Koz gözden geçirerek kimi ekleme ve düzeltmeler yaptı (S.Ö.)

son bir dilekte bulunmuş, “Ne olursun ablacığım, o güzel masallarından birini son defa bana anlat!” diyerek.

Hükümdardan ruhsat aldıktan sonra, ilginç ve merak uyandıran bir masal anlatmaya başlamış Şehrazad; ve şafak sökerken en heyecanlı yerinde kesmiş masalı, gündüz masal anlatılmaz diye...

Ne var ki, Dünyazad kadar Hükümdar Şehriyar da meraklanmış ve masalın sonunu getirmek üzere Şehrazad’ın canını bağışlamış. Böylece büyü bozulunca, her gece birbirinden güzel masalları birbirine ekleyerek bin bir gece masal anlatmış Şehrazad. Bu arada hükümdarla sevişmeyi de sürdürerek üç çocuk sahibi olmuş. Sonunda masallar bitmiş. Ancak Şehriyar, bu kadar güzel ve akıllı bir eşe kavuşup ondan üç çocuğu da olunca, Şehrazad’ın canını bağışlamış.

Doğu kültüründe masal geleneği önemli bir yer tutar. Bir yandan tıpkı Batı’daki “chanson de geste”i yayan “troubadour”lar gibi, bizde de saz şairleri şarkılı öyküler söyleyerek, öte yandan meddahlar geçmiş dönemlerden masallar ve öyküler anlatarak bu geleneği sürdürdüler.

Sonradan birçoğu taşbasmaı olarak yayımlanan bu öykü ve masallarda, tıpkı *Binbir Gece Masalları*’nda veya Şeyh Sadi’nin *Bostan* ve *Gülistan*’ında ya da Şeyh Nefzavi’nin *İtırılı Bahçe*’sinde kullandığı yöntemle, bir yandan öykü anlatılırken öte yandan ünlü şairlerin şiirleri ya da şarkılarla öyküyü açıklama yoluna gidiliyor ve öykü böylece zenginleşiyordu.

Binbir Gece Masalları’nın Yayılışı

Binbir Gece Masalları, 18. yüzyılda ilkin Antoine Galland tarafından İstanbul’da ve Kahire’de yapılan araştırmalar sonunda, Fransa yoluyla tüm Avrupa’ya tanıtıldı (*Mille et une nuits* [“Binbir Gece”], 1704-1717, 12 cilt). Ancak Galland, edebi değerinin yüceliği kadar ilginç ve örnek sağlayan nitelikleri de belirgin olan bu masalları çevirirken “expurgé” etmekten yani “ayıklamak”tan da kendini alıkoyamadı (1818’de İngiltere’de Shakespeare’i sansürleyerek *The Family Shakespeare* [“Aileler için Shakespeare”] adıyla yayımlayan ve böylece İngilizcede “ayıklamak, sansürlemek” anlamındaki “bowdlerize etmek” filinin ortaya çıkmasına yol açan Thomas Bowdler gibi). XIV. Louis sarayının “nezahet”ine uygun bir tutumdu bu. Ancak Galland’ın hizmeti öylesine büyük ve

önemliydi ki, bu ayıklama çabası bile hizmetinin değerini gölgelemedi.

Tüm dünyada fikir ve sanat hayatını geniş şekilde etkileyen *Binbir Gece Masalları*'nın gerçek değeri, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında, bunları olduğu gibi (1899-1904; 16 cilt) Arapçadan aktaran Dr. Joseph Charles Mardrus'ün çabalarından sonra ortaya çıktı. Her bir cildi Mardrus'ün çağdaşı ve dostu olan Stéphane Mallarmé, Paul Valéry, Anatole France, José-Maria de Hérédia, André Gide, Maurice Maeterlinck, Pierre Louÿs, Rémy de Gourmont gibi edebiyatçılara adanan bu çeviri, edebi çevrelerde, daha önce Galland'inkine gösterilen ilgiden de öte bir ilgi gördü.

Öte yandan, İngiltere'de, Doğu dillerinden çeviriler yaparak ünlenmiş, ayrıca Fransız şairi François Villon'u da çevirerek İngilizlere tanıtmış olan John Payne *Binbir Gece Masalları*'nı İngilizceye çevirdi. Ardından, Sir Richard Francis Burton da 1885-1888 yılları arasında yayımladığı dipnotlarla zenginleştirilmiş çevirisinde (*The Arabian Nights' Entertainments or the Book of a Thousand Nights and a Night* ["Arap Gece Eğlenceleri ya da Binbir Gece Kitabı"]) Dr. Mardrus'ün yolunu tuttu; yani masalları ayıklamadı.

Almanya'da, diğer çevirmenler arasında Enno Littmann, 1839 Kalküta baskısında yine doğrudan doğruya Arapçadan altı cilt (12 kitap) halinde bir çeviri yaptığı gibi; İspanya'da Blasco Vicente Ibañez de, Mardrus'ün çevirisini gözönünde tutarak *Binbir Gece Masalları*'nı İspanyolcaya çevirdi.

Daha 19. yüzyılda, Rusça dahil, hemen hemen dünyanın tüm dillerine çevrildi *Binbir Gece Masalları*. Ayrıca çocuklar için özet ya da seçme öyküler halinde de yayımlandı.

Binbir Gece Masalları'nın Türkçe elyazmalarına Türkiye kütüphanelerinde fazla rastlanmaz. En eski çevirilerden biri, ilk 55 geceyi içeren ve tahminen 15. yüzyıldan kalma bir yazmadır. Çevirmeni belli olmayan bu yazmanın Bursa İl Halk Kütüphanesi ve Paris Biblioth que Nationale nüshaları bulunmaktadır. 17. yüzyılda Bey n  tarafından anlaşılır bir dille çevrilen on ciltlik Türkçe yazmanın tek nüshası da yine Paris Biblioth que Nationale'dedir. Antoine Galland tarafından İstanbul'da satın alınıp Paris'e gönderilen bu nüshada cinsellik içeren bölümler korunmuş bulunmaktadır.

Türkiye'de bu masalların, elyazmaları dışında ilk derli toplu eski yazı baskısı, 19. yüzyılda Sultan Abdülaziz zamanında dört

cilt halinde yayımlanmıştır. Ahmed Nazif tarafından çevrilmiş olan bu nüsha Mekteb-i Sanayi Matbaası'nda basılmıştır. (Bu çevirinin daha önce altı cilt halinde Matbaa-i Âmire'de basılıp yayımlanmış bir başka nüshası olduğu, değerli araştırmacı Türker Acaroğlu'ndan öğrenildi.). Her iki baskı da tarihsizdir. Bir nüshası da bizde bulunan bu çevirinin baş tarafına kitabın asıl yazarının Abbasi Dönemi'nde yaşamış olan Esmâî olduğu, *Elf Leyle ve Leyle* ("Binbir Gece") adının onun tarafından konulduğu, kitabın Türkçeye *Binbir Gece* veya diğer adıyla *İbretnümâ* olarak çevrildiği ve çevirmenin de Lâmiî Çelebi olduğunu gösterir bir not düşünülmüşse de, üçüncü sayfada gerçek çevirmenin Ahmed Nazif olduğu belirtilmektedir.

Eski harflerle, *Binbir Gece Hikâyeleri* adıyla ve üç kitap halinde yayımlanmış (1922) bir başka çeviri de Vedad Örfî [Bengü] imzasını taşımaktadır.

Binbir Gece Masalları'nın daha sonra, 1927-1932 yıllarında fasiküller halinde, bir kısmı Arap, bir kısmı Latin harfleriyle ve akıcı bir dille, Resimli Ay Yayınevi'nce cep kitabı olarak çıkarıldığı görülmüştür.

Bundan sonra özet olarak ya da seçilmiş öyküler halinde pek çok yayını varsa da bugüne kadar masalların Türkçeye tam bir çevirisi yapılamamıştır. Yeni harflerle basılmış üç eksik çeviriden ayrıca söz etmekte yarar var: Rifat Necip'in 1946'da basılan *Binbir Gece Hikâyeleri*; manzum kısımları Rakım Çalapala tarafından düzenlenen 1949-1954 tarihli Selâmi Münir Yurdatap çevirisi; Ak Kıtabevi'nin 1959-1961'de yayımladığı dört ciltlik Raif Karadağ çevirisi. Ülkemizde *Binbir Gece Masalları*'nın tam çevirisini yapmak üzere girişilen sonraki çabalar da yarıda kalmıştır.

Öte yandan, Türkçede çocuklar için hazırlanmış çok sayıda seçme bulunmaktadır. Halit Fahri Ozansoy'un 1957'de Doğan Kardeş Yayınları için çevirip hazırladığı, Gemici Sindbad, Alaaddin ve Ali Baba ile Kırk Haramiler gibi en tanınmış kahramanların öykülerini içeren *Binbir Gece Masalları* da bunlar arasındadır.

Türkiye Türkçesiyle yayımlanmış eski çeviriler arasında dört ciltlik Ermeni harfli Türkçe baskıdan da söz etmek gerekir. 1. cildi (1891) Hovannes Tolayan, sonraki üç cildi (1892) ise M.B. Arabacıyan tarafından çevrilen ve *Bin Bir Gece* adını taşıyan bu yayının dilinin anlaşılabilirliği ile dikkat çekmektedir. Türkiye Türkçesi dışında da beş cilt olarak Muhammed Fatih Halidi tarafından çevrilip Kazan'da basılmış *Alf Leyla ve Leyla* (1897-1899) ile Ali Abbas Müznib

tarafından çevrilip Bakü'de yayımlanmış *Elfleyla* (1910-1912) adlı Tatar ve Azeri Türkçeleriyle çeviriler bulunduğunu belirtmekte yarar vardır.

Masalların kaynağının Çin'den Kuzey Afrika'ya kadar uzanan bir haritada, Çin Hindi, Hindistan, İran, Irak, Türkiye, Suriye ve Mısır'da içeren ülkelerde bulunduğu artık bilinmektedir.

1966-1967'de Fransa'da Bibliothèque Nationale'de ve Suriye'de Cizvit kitaplıklarında bulunan elyazması nüshaları inceleyen René Khawam, *Binbir Gece Masalları*'nı yeniden çevirerek dört büyük cilt halinde yayımlamıştır (1986-1987'de bu çevirinin ikinci baskısı yapılmıştır). 1970 yılında, tarihçi, romancı, şair ve komedyen Armel Guerne de, Khawam'ı izleyerek, altı ciltlik bir çeviri yapmıştır. Her iki çeviri de ayıklanmadan yayımlanmıştır.

Ancak René Khawam, daha önce çeviriler yapan Antoine Galland, Joseph Charles Mardrus, Richard Francis Burton, Enno Littmann gibi çevirmenlere karşın, "Eski Öyküler" adı verilen "Alaaddin'in Sihirli Lambası", "Ali Baba ve Kırk Haramiler" ve "Gemici Sindbad'ın Gezileri"ni *Binbir Gece Masalları*'ndan ayırmış, bunların aslında *Binbir Gece Masalları*'na dahil olmayıp sonradan eklendiğini iddia etmiştir. Biz, bu konuda, bir tartışmaya girmeyeceğiz.

Masalların yayını konusundaki son büyük gelişme 1984'te Chicago ve Harvard üniversitelerinde Arapça profesörü olan Muhsin Mehdi'nin Arapça yayımladığı *Elf Leyle ve Leyle* oldu. Mehdi 1959'da bir "ortak ata" yani bir arketip elde etmek için Suriye elyazmalarını karşılaştırmaya başlamış, daha sonra aynı çalışmayı Mısır elyazmaları üzerinde uygulamıştı. Sonra da yeniden kurulmuş bu iki metni karşılaştırarak bir "arketip" elde etti. Mehdi, bu arketipin 13. yüzyılda ve 14. yüzyılın başlarında Suriye'de yazılmış bir kaynaktan kopya edildiğini, bu kaynağın da daha eski bir Irak versiyonundan kaynaklandığını iddia ediyordu.

1990'da Hüseyin Haddevi, Mehdi'nin kitabını İngilizceye çevirdi. Onun versiyonu sadece erken Suriye elyazmasında bulunan öyküleri içeriyordu; hatta, bu yazmada sadece bir iki sayfası yer aldığı için, "Kamerü'z-Zaman ve Bedrü'l-Büdur" öyküsünü bile almamıştı. 1994'te ise, kamuoyu baskısına boyun eğerek, Bulak basımından ve başka kaynaklardan derlediği popüler birkaç masalın yer aldığı ikinci bir cilt çıkardı.

Binbir Gece Masalları'nda Tema ve Teknik

Binbir Gece Masalları'nın ana temasının, “kadının sadakatsizliği” olduğu söylenebilir. Ancak, aslında Şah Şehriyar'a ait olan bu teze karşı Şehrazad, kadının, ana, eş, kız kardeş ve kız çocuk olarak varlığını yücelten, belki de dünyada ilk (Aristophanes'in *Lysistrata'sı* ilk sayılırsa, ikinci) ve en önemli feminist görüşü oluşturabilecek bir anti-tez getirmektedir.

Kitap bütünüyle bu iki fikrin geniş bir sentezini yapmakta ve sonunda, Şehrazad'ın fikrinin üstünlüğünü kanıtlamaktadır. Ancak bu geniş sentez, “masal içinde masal” şeklinde labirentlerle dolu bir sisteme oturtulmuştur. Sonunda da bu labirentlerden rahatça kurtulma olanağını sağlayarak.

Bu bakımdan, *Binbir Gece Masalları'na*, “çerçeve öykü” tekniğinin klasik bir örneğidir denebilir. Ana-öyküler, Şehrazad'ın, yaşamını korumak için bir öykücü olarak çerçeve oluşturacak biçimde kurnazca düzenlemeleriyle oluşur. Böylece, doğaüstü pericelik öyküleriyle, Alaaddin, Ali Baba ve Sindbad gibi “iyi yürekli kişiler”in öyküleri, toplumsal ve ahlaksal anlamlı diğer küçük öyküler, aşk öyküleri ve farsların araya sokulduğu, İskender'in, Hazreti Süleyman'ın, şah ve halifelerin (özellikle Halife Harun Reşid'in) mit ve lejandlarından kaynaklanan anekdotların zengin akışı, ana-öykünün sınırlarını çabucak unutturur.

Binbir Gece Masalları'nın bu sistematığı, benzer yapıtlardan Geoffrey Chaucer'in *Canterbury Tales*'inde (*Canterbury Öyküleri*, Çev. Nazmi Ağıl, YKY, İstanbul, 1994) ve Giovanni Boccaccio'nun *Decameron*'unda (Çev. Rekin Teksoy, Oğlak, İstanbul, 1997, iki cilt) belli ölçüde kullanılmaktadır.

Nitekim Chaucer, *Canterbury Öyküleri*'nde, Canterbury'ye hac eda etmek üzere yola çıkan hacıların yolda, bir handa ve gezileri sırasında buldukları, sonradan kendilerine katılan her tabakadan kimselerin anlattıkları öyküleri sekiz grupta toplamış, Boccaccio da *Decameron*'da, Rönesans İtalyası'nda veba salgınından kaçarak bir şatoya sığınan yedisi kadın üçü erkek on soylu kişinin sırayla her gün anlattığı öyküleri naklederek on günü tamamladıktan sonra şatodan ayrılışlarını anlatmıştır.

Nasıl *Binbir Gece Masalları*'nda soylu kişilerin, hatta bizzat Halife Harun Reşid'in bulunduğu meclislerde gedalar (dilenciler), hamallar ve kalenderler (dilenci dervişler) bulunuyorsa; Chaucer'in hac yolcuları da, kendilerine benzer kişilerin öykülerini anlatan her

tabakadan kişilerden oluşmuş; Boccaccio'nun öykülerinde de gerçekçi bir tutumla krallar kadar dilencilere de, soylu kadınlar kadar balıkçı kadınlara da yer verilmiş, anlatılan serüvenler, yaşamda görüldüğü gibi, beklenmedik sonuçlara ulaşan çeşitlilikler sunmuştur.

Ancak *Binbir Gece Masalları*, bize tema olarak, diğerlerinden daha tutarlı görünmektedir.

Binbir Gece Masalları'nın Etkileri

Binbir Gece Masalları fikir ve edebiyat alanlarını etkilediği gibi, opera, bale, tiyatro ve sinema gibi diğer sanatlarca da ele alınarak değerlendirilmiştir. Edebi bir eserin değerinin ölçüsü, hiç kuşkusuz, yazıldığı sırada ve yazıldıktan yüzyıllar sonra gittikçe artan bir ilgiyle okuyucu bulabilmesi, başka eserlere ilham kaynağı olabilmesidir. Bu bakımdan incelendiğinde, dünya edebiyatında *Binbir Gece Masalları*'nın üzerine çıkacak bir esere rastlanmaz.

Sözkonusu masallar, bu açıardan, Homeros'un *İlyada* ve *Odyseeia*'sından da, Boccaccio'nun *Decameron*'undan da, Shakespeare'in oyunlarından da, Goethe'nin *Faust*'undan ya da Hugo'nun *Sefiller*'inden de üstündür. Çünkü saydığımız eserler daha çok Batı kültürünün yayıldığı yerlerde tanındıkları, esin kaynağı oldukları halde; *Binbir Gece Masalları* dünyanın bütün ülkelerinde halâ baştacı olmayı sürdürmektedir. Bu masallar, her ülkede durmadan yeni basılara konu olmakta, renkli renksiz resimlerle donatılmakta, film, tiyatro oyunu, opera ve balelere konu oluşturmakta; eğlence yerlerine ve sanayi ürünlerine bile bu masalların kahramanlarının adları verilmektedir: "Şehrazad Gece Klübü", "Alaaddin Sobaları" gibi.

İşin daha da ilginç yanı şudur: Başka eserler daha çok edebiyat alanında etki gösterdikleri halde, *Binbir Gece Masalları*, sosyal alanda, politika alanında isim yapmış kişilere de yol gösterici olmuştur.

Binbir Gece Masalları'nın etkilerini tam olarak göstermeye imkân olmadığından, burada bazı örnekler vermekle yetineceğiz.

Binbir Gece Masalları'nın en çok etkilediği Fransa'da, masal geneği, esasen Perrault, Madame d'Alnoy, Madame Murat gibi yazarların aracılığı ile başlatılmıştı. Bundan dolayı *Binbir Gece Masalları*'ndaki Ali Baba'nın, Alaaddin'in ve Sindbad'ın öyküleri Fransız aydınları kadar halk arasında da kolaylıkla yayılmış, rahatça kabul edilmiştir.

Her şeyden önce XVIII. yüzyıla kadar Fransa'da ve genellikle Avrupa'da sadece beysoyluların ya da kentsoyluların yaşamı roman konusu olarak ele alınırken, *Binbir Gece Masalları*'nda şahırların, halifelerin ve zengin kişilerin olduğu kadar; balıkçıların, oduncuların, kalenderlerin (dilenci dervişlerin), halktan esnafların da öykülerinin anlatılması Fransızları çok şaşırtmış; o tarihten sonra yazılan romanlarda sıradan adamların da kahraman olabilmesi düşünülmüştür. Örneğin, Edmond Rostand *Cyrano de Bergerac*'ta aksoyluları anlatırken; başka romantikler, örneğin Victor Hugo *Notre Dame'ın Kamburu*'nda (*Notre Dame de Paris*) Qasimodo adlı kambur bir zangoçun, *Sefiller*'de (*Les Misérables*) Jean Valjean adlı bir kürek mahkûmunun romanını yazmıştır. Yani Avrupa'da roman yoluyla edebiyatta yeni bir tutum ortaya çıkmıştır.

Gerçekten bu masallar ilk etkilerini, ilk yayımladıkları Fransa'da göstermiştir. Bunlardan etkilenen büyük adlar arasında Voltaire'i sayabiliriz. Fransız İhtilali'nin bu büyük fikir adamı, hemen bütün eserlerinde *Binbir Gece Masalları*'ndan etkilenmiştir. Tabii, Voltaire, bu işi kendi döneminin Fransa'sındaki toplumsal kuruluşların köhneliğini daha iyi belirtmek için yapmıştır: *Zadig, Safoğlan (Candide)* gibi romanları; *Törelere Üzerine Deneme (Essai sur les Moeurs)* gibi eserleri bunu açıkça ya da dolaylı olarak gösterir.

Montesquieu de *İran Mektupları (Lettres Persannes)* ve *Yasaların Ruhu (Esprit des Lois)* adlı eserlerinde, yasaların ve toplumsal kuruluşların zamana, ülkelere, iklimlere göre farklılıklar gösterdiği yolundaki fikirleri *Binbir Gece Masalları*'ndan esinlenerek açıklamıştır. Montesquieu *İran Mektupları*'nı, dönemindeki Fransız toplumsal ve siyasal kuruluşlarının artık yarar değil, zarar veren kurumlar haline geldiğini göstermek için, Doğu masalı biçiminde yazmıştır.

Jonathan Swift'in *Gulliver'in Gezileri*'nde (*Gulliver's Travels*), Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe*'da, Oscar Wilde'ın masal ve öykülerinde, Andersen ve Grimm Kardeşler'in masallarında *Binbir Gece Masalları*'ndan etkilendikleri yadsınamaz.

İngiliz şairleri William Wordsworth ve Alfred Tennyson *Binbir Gece Masalları*'ndan etkilenecek şiirler yazmışlardır. Değiş yerindeyse, Köroğlu'na bir "koçaklama", Harun Reşid için de doku-naklı bir "gazel" yazmış olan Amerikalı şair Henry Wadsworth Longfellow, "Halkın Sesi" ("Wox Populi") şiirine, "Kamerü'z-Zaman ve Bedrü'l-Büdur" öyküsündeki bir ayrıntıdan esinlenerek, "Büyücü Marzavan, Hitay'ı geçip / Batıya doğru yol aldığında, /

Bedrül-Büdur'un övgüsünden başka / Hiçbir şey duymadı yolu boyunca" (Çev. S.Ö.) dizeleriyle başlar.

Danimarkalı şair Adam Oehlenschläger de 1820'de "Alaad-din'in Lambası"nı şiirleştirmiştir.

Öte yandan *Binbir Gece Masalları*'ndan esinlenerek yazılmış pek çok kitap vardır. Rus yazar Julia Voznesenskaya'nın Boccaccio'nun *Decameron*'undan esinlenerek, Leningrad Doğumevi'nde karantina altındaki on kadının birbirine anlattığı öyküleri sergileyen *Kadınlar Dekameronu*'nu (AFA, İstanbul, 1990) yazması gibi, Fransız yazarı Franz Toussaint de *Le voyage du Califfe*'te (Jules Tallendier, Paris, 1927, "Halife'nin Gezisi") Harun Reşid'i; Catharine Hermery-Vieille *Le Grand Vizir de la Nuit*'de (1981, *Gecelerin Veziri*, Çev. Hüseyin Boysan, Sungur, İstanbul, 1983) vezir Cafer el-Bermeki'yi canlandırmışlardır. André Miquel de *Sept Contes des Mille et Une Nuits* (1987, "Binbir Gece Masalları'ndan Yedisi") başlığı altında yedi öyküyü ele alarak yorumlamıştır.

Chaucer'in *Canterbury Hikâyeleri*'nde (*The Canterbury Tales*) yer alan "Silahtar'ın Hikâyesi", *Binbir Gece*'deki "Abanoz At" ve "Dünya Hatun ve Tacü'l-Mülük" öykülerine çok benzer. Chaucer'in öyküsünün kuşların dilini anlayan büyülü bir yüzüğün söz konusu olduğu bölümünün kaynağı bu masalların ikincisi olmalıdır.

"Uyanık Uykucu" öyküsünün, Ebu Hasan'ın evine davet edilen Harun Reşid'in ev sahibini uyutarak halife olduğuna inandırmasını anlatan ilk kısmı, Boccaccio'nun *Decameron*'unda üçüncü gece anlatılan sekizinci öyküye ve Shakespeare'in *Hırçın Kız*'ının (*Taming of the Shrew*) ön-oyununda Christopher Sly'nin başına gelen olaya kaynaklık etmiştir.

(Aynı masalın, Ebu Hasan'ın Harun Reşid'e karşılık vermek için onu kendisinin ve karısının öldürdüğüne inandırdığı ikinci kısmı da Weber'in *Abu Hassan* operasının kaynağıdır.)

İngiliz romancı William Beckford, dokuzuncu Abbasi halifesi Vâsık Billah'ın yaşamöyküsünü temel alarak yazdığı *Vathek*'i (Çev. İsmail Yerguz, Dost, Ankara, 1998) bir *Binbir Gece* fantazisi biçiminde kurmuştur.

O'Henry ile Edgar Allan Poe'nun *Binbir Gece Masalları*'ndan etkilendikleri bilinmektedir. Poe'nun, dönemindeki bilimsel gelişmeleri Şehrazad'a masal biçiminde anlattığı bir öyküsü ("The Thousand-and-Second Tale of Scheherazade") bile vardır (Bu öykünün Türkçede iki ayrı çevirisi bulunmaktadır: "Şehrazad'ın Bin İkinci Masalı", Çev. Cem Aktaş, *Sanat Dünyamız*, Sayı: 49, Güz 1992; "Şeh-

razat'ın Bin İkinci Gece Masalı", Çev. Hasan Fehmi Nemli, *Şehrazat'ın Bin İkinci Gece Masalı* içinde, Ayraç, Ankara, 2000).

Modern dünya edebiyatının en ünlü romancılarından Marcel Proust, Dominique Jullien'in *Proust et ses modèles* (1989, "Proust ve Modelleri") kitabında gösterdiği gibi, "Kayıp Zamanın İzinde" başlıklı roman dizisinde Saint Simon'un anıları yanında *Binbir Gece Masalları*'nı da anlatı modeli olarak kullanmıştır. ("Kayıp Zamanın İzinde" dizisi Roza Hakmen'in çevirisiyle YKY'den yayımlanmıştır.)

Mısırlı yazar Necib Mahfuz (*Arap Geceleri ve Günleri*, 1982), İngiliz roman ve öykü yazarı Antonia S. Byatt (*Çeşmibülbülün İçindeki Cin*, Çev. Pınar Kür, YKY, İstanbul, 1994) gibi pek çok çağdaş yazar da *Binbir Gece*'den etkilenenler arasındadır.

Umberto Eco'nun *Il Nome della Rosa* (*Gülü'n Adı*, Çev. Şadan Karadeniz, Can, İstanbul, 1986) adlı romanında "Kral Yunan'ın Veziri ile Hekimi Rûyan'ın Öyküsü"nde geçen kitap yapraklarına süren zehirle öldürme motifinin ustalıklı işlendiği görülmektedir. Bir başka İtalyan yazar, Italo Calvino, *Se una notte d'inverno un viaggiatore* romanında (*Bir Kış Gecesi Eğer Bir Yolcu*, Çev. Ülker İnce, Can, İstanbul, 1990) *Binbir Gece*'nin temel izleklerinden olan "yaşamın sürekliliği" ile "ölümün kaçınılmazlığı" üzerinde de durur.

Öncelikle karşılaştırmalı dinler tarihi çalışmalarıyla tanınan Mircea Eliade'nin *Yaşlı Adam ve Bürokratlar* (Çev. Gamze Sarı, İthaki, İstanbul, 2000) adlı uzun öyküsünde, kahraman, tıpkı Şehrazad gibi, celladının merakını canlı tutarak ölümünü olabildiğince geciktirmek için, birbirine bağlı öyküler anlatır.

Binbir Gece Masalları'ndan özellikle teknik olarak etkilenen yeni bir kitap Armand Herscovici'nin *La Spirale de l'escargot* ("Salyangozun Sarmalı") adlı kitabıdır. Türkçeye *Matematik Masalları* (Çev. Ercüment Akad, Güncel, İstanbul, 2001) adıyla çevrilen bu kitapta Şehrazad "1003. gece olduğunda" yeni masallar anlatmaya başlar. Ancak bu kez, anlattıkları Fibonacci dizisi, fraktal yapılar ve Möbius şeridi gibi, bizi "sayıların harika evrenine götürecek ve dünyadaki uyumun gizemlerini bulma olanağı verecek" olan matematik öyküleridir.

Yine de, çağdaş yazarlar içinde *Binbir Gece*'den en çok etkilenen, çocukluğunda Burton çevirisini (kendi deyişiyle: "müstehcen olduğu için çatıya saklanarak") okumuş olan Jorge Luis Borges olmalıdır: Özellikle *Olağanüstü Masallar* (Çev. Ergün Akça, Mitos, İstanbul, 1993) ve *Düşsel Varlıklar Kitabı* (Çev. Bora Komçez, Mitos, İstanbul, 1992), *Binbir Gece Masalları*'ndan alıntılarla doludur.

Orhan Veli'den Behçet Necatigil'e, Hulki Aktunç'a, Türk yazar ve şairleri de *Binbir Gece*'den etkilenmiştir kuşkusuz. İlginç bir örnekle yetinirsek: Orhan Duru, *Şişe* adlı öykü kitabında "Binbir Gecenin Son Gecesi"ni Şah Şehriyar'ın ölümüyle bitirir (*Sarmal / Toplu Öyküler* içinde, YKY, 1996).

Kuşkusuz, *Binbir Gece Masalları* sadece edebiyatçıları etkilememiştir. Resimden müziğe, sahne sanatlarından sinema ve çizgi filme kadar pek çok alanda etkilerini görebiliriz.

Masalları resimleyen sanatçılar arasında ilk sırada gelenler William Harvey ve Gustave Doré'dir. Daha sonrakiler arasında ise öncelikle Marc Chagall ve Henri Matisse'i sayabiliriz. Marc Chagall 1948'de *Binbir Gece Masalları*'nın dördü için on üç taşbaskısı resim yapmıştı. Bu dizi 1996'da 376.500 Dolar'a satıldı: Bu fiyata "kelepir" gözüyle bakıldı. Henri Matisse ise, 1950'de, kesilip yapıştirilmiş kâğıt üstüne pastelle (şimdi Carnegie Enstitüsü'nün Sanat Müzesi'nde asılı bulunan) "Binbir Gece" resmini yaptı.

Binbir Gece Masalları'nın renkli dünyasına özellikle sahne sanatlarının ilgisiz kalması beklenemezdi. Nitekim, 1810'da Weber (yukarıda da söylediğimiz gibi) "Uyanık Öykücü" öyküsünün son kısmını *Abu Hassan (Ebu Hasan)* adıyla operalaştırdı. Oğul Johann Strauss, tamamlanmış ilk operettası *Indigo und die vierzig Räuber*'i (*Indigo ve Kırk Haramiler*), "Ali Baba ve Kırk Haramiler" öyküsü üzerine kurdu. Daha sonra, bu operettanın temalarını işleyerek, daha büyük bir başarı kazanan bir vals besteledi: *Tausend und eine Nacht (Binbir Gece)*.

Rus besteci Rimski Korsakov'un orkestral fantazisi *Şehrazad* (1888), kuşkusuz *Binbir Gece*'nin en ünlü müzikal uyarlaması olma özelliğini sürdürüyor. Hatta *Stranger in Paradise (Cennetteki Yabancı)* gibi kimi sahne eserlerine de esin kaynağı oluyor.

Puccini'nin ünlü operası *Turandot* (1926), Cole Porter'ın müzikali *Alaaddin* (1958), *klasik/rock fusion* orkestrası Renaissance'nin en önemli albümü kabul edilen *Scheherazade and Other Stories* (1975, *Şehrazad ve Başka Öyküler*), müzikte hâlâ süren *Binbir Gece*'nin önemli kilometre taşları arasında sayılabilir.

1981'de librettosunu Jeremy James Taylor'un yazdığı, müziğini David Nield'in bestelediği *Tin Pan Ali* müzikali de *Şehrazad*, Ali Baba, Kırk Haramiler ve Ali Baba'nın kurnaz cariyesi Mercane'nin serüvenlerini Amerika'nun çağdaş yaşamına uyduran bir müzikal olmuştur.

Yakın zamanlarda yine Rusya'da Fikret Amirov, *Binbir Gece Masalları* (1979) balesinde, *Şehrazad*'ın, *Sindbad*'ın, *Bedrü'l-Bü-*

dur'un, Ali Baba'nın ve Alaaddin'in öykülerini bale sanatı içinde yorumladı. Fransız yazar Richard Sondée'nin tiyatro oyunu olarak yazdığı ve Luiz Menasé'nin sahneye koyduğu *1001 Gece*, Fikret Amirov'un balesi gibi İstanbul'da da sahneye konmuştu. Şehrazad yanında Aziz ile Azize'nin, Kamerü'z-Zaman'ın ve Hayatü'n-Nüfus'un öykülerini de sahneye getiren bu bale, yanlış bir değerlendirme ile müstehcenlikten kovuşturılmaya uğramıştı.

Binbir Gece Masalları, bütün sanatlar içinde en çok sinema alanında işlenmiştir.

Sessiz sinema döneminde Guy de Teramonte, Pathé-Consortium adına çektiği *La Ville Petrifié (Taşlaşmış Kent)* filmiyle bu uyarlamaların ilk örneklerinden birini verdi. Avrupa ve Amerika'daki diğer uyarlamalar arasında Raoul Walsh'un United Artists Kurumu adına çevirdiği *The Thief of Baghdad (1924, Bağdat Hırsız)* başta gelmektedir. Maria Montez'le Turhan Bey'in başrolde oynadıkları *Şehrazad*; yine Maria Montez'in John Hall ile çevirdiği *Arabian Nights (1942, Binbir Gece Masalları)*, John Rawlings'in yönettiği *Ali Baba and the Forty Thieves (1944, Ali Baba ve Kırk Haramiler)*, Donald O'Connor ile Vittorio de Sica'nın oynadığı ve Henri Levin'in yönettiği *Wonders of Alaaddin (Alaaddin'in Harikaları)* ve Fransa'da ünlü komedyen Fernandel'in çevirdiği *Ali Baba da Binbir Gece Masalları'nın* sinema uyarlamalarına örnek oluşturur.

Kuşkusuz tüm sinema uyarlamaları içinde en ünlüsü, başrolünü Douglas Fairbanks'in üstlendiği *Bağdat Hırsız*'dır. *Binbir Gece Masalları*'ndaki uçan at, sihirli halı, tılsımlı urgan ve tozdan yaratılan ordular gibi mucizelerin canlandırıldığı bu film, o devirde dünyanın en çok seyredilen filmlerinin başına geçmişti. Sinema tarihçileri Fairbanks'in *Bağdat Hırsız*'ı Ramon Navarro'nun oynadığı *Ben-Hur*'u ile birlikte Amerikan sessiz sinemasının altın çağındaki en önemli iki eserden biri olarak gösterirler.

Daha sonra İngiltere'de Rex Ingram'ın yönettiği, Alexander Korda'nın ürettiği ve başrollerinde Sabu ile Conrad Veidt'in bulunduğu bir diğer *Bağdat Hırsız* versiyonu (1940), gerek renk ve teknoloji, gerekse oyun kalitesi bakımından oldukça yüksek düzeyde olduğu halde, sessiz versiyonunun sağladığı başarıya ulaşamamıştır.

Yakın tarihli uyarlamalardan biri Tacik yönetmen Tahir Sabirov'un 1987'de çektiği *Şehrazad'ın Yeni Öyküleri*'dir. Bu film her ne kadar "Ballı Künefe" ("Eskici Maruf ve Karısı Fatma") öyküsü üzerine kurulu gibi görünse de, *Binbir Gece Masalları'nın* ünlü kah-

ramanlarından Alaaddin, Sindbad ve kurnaz Delile de devreye sokulmuşlardır.

Mısır'da Togo Mizrahi'nin 1943'te çektiği *Ali Baba ve Kırk Haramiler* başta olmak üzere bu masallardan esinlenen pek çok film çevrilmiş; *Güzel Sultan* adlı bir başka uyarlamada Leylâ Fevzi başrolü oynamış, Samiye Cemal de *Ali Baba*'da Mercane'yi canlandırmıştı. Ayrıca, yine Togo Mizrahi 1940'ta *Elf Leyle ve Leyle*'yi (*Binbir Gece*), Ahmed Bedirhan da *Harun Reşid'in Gözdesi*'ni çevirdiler.

Son olarak 1990'da Philippe de Broca'nın çevirdiği *1001 Gece Masalları* adlı filmde Şehrazad rolünü Catherine Zeta-Jones oynadı.

Binbir Gece Masalları, özellikle Amerika'da, çizgi filmlere de konu oluşturdu. Bu çalışmaların öncüsü, *Dostumuz Atom* adlı çizgi filmde "Balıkçı ile İfrit" öyküsünü işleyen Walt Disney oldu. Sonraları, Mr. Magoo (Bay Şeşibeş) ve Uncle Scrooge (Varyemez Amca) gibi kahramanların çizgi filmlerinde de "Alaaddin ve Sihirli Lamba" konusu işlendi. Masalların bütün dünyada belki de en çok tanınan kahramanı olan Alaaddin'in son olarak Disney yapımı bir uzun metrajlı çizgi filme ve bir bilgisayar oyununa konu olduğunu, ayrıca bilgisayarlarda kullanılan bir "sıkıştırma programı"na da (lambanın cininden kinaye) "Aladdin" adı verildiğini gördük.

Yurdumuzda da *Binbir Gece Masalları*'ndan pek çok sinema ve çizgi film uyarlaması yapılmıştır. Bir fikir vermek üzere, pek sanat değeri taşımayan sinema uyarlamalarının kimilerini belirtelim:

Cilâli İbo ve Kırk Haramiler (Yön. Mehmet Dinler, Oyn. Feridun Karakaya, Anıt Film, 1964); *Şehzade Murat ve Gülnaz Sultan* (Yön. Nuri Akıncılar, Oyn. Yusuf Sezgin-Sevda Ferdağ, Dadaş Film, 1960); *Harun Reşid'in Gözdesi* (Yön. Atf Yılmaz, Oyn. Tuncer Necmioğlu-Ajda Pekkan, And Film, 1967); *Bağdat Hırsız* (Yön. Ertem Göreç, Oyn. Kartal Tibet, Akün Film, 1968-1969); *Ali Baba ve Kırk Haramiler* (Yön. Nuri Ergün, Oyn. Sadri Alışık, Saner Film, 1971); *Alaaddin'in Lambası* (Yön. Natuk Baytan, Oyn. Yılmaz Köksal, Kadri Film, 1971); *Binbir Gece Masalları* (Yön. Ertem Göreç, Oyn. Mine Mutlu-Salih Güney, Birlik Film, 1971); *Şehzade Sindbad Kaf Dağı'nda* (Yön. Muharrem Gürses, Oyn. Atf Kaptan-Fikret Hakan, Akın Film, 1971).

Binbir Gece Masalları'ndan yapılan sinema uyarlamaları içinde hiç kuşkusuz en değerlisi Pier-Paolo Pasolini'nin, Giovanni Boccaccio'dan uyarladığı *Decameron* ve Geoffrey Chaucer'dan uyarladığı *Canterbury Öyküleri* ile birlikte Trilogia della vita (*Yaşam Üçlemesi*) adıyla bir üçleme oluşturan *Binbir Gece Masalları*'dır. Pasolini, *Trilogia della vita* (1975) başlıklı kitabının önsözünde belirttiği gibi,

bu filmde *Binbir Gece Masalları*'ndan aldığı "Aziz ile Azize ve Tacü'l-Mülük" ve "Hamal ile Genç Kızlar" gibi öykülere Marksist/Katolik bir yorum getirmiştir.

Masalların bu denli etkili olmalarının evrensel nedeni, insan-
noğlunun, tarihin her döneminde masala ve fantastik öyküye karşı
ilgi duymuş olmasıdır. Bu, bugün de böyledir! Ülkemizde televiz-
yonun gösterime başladığı ilk yıllarda *Tatlı Cadı* adlı dizide Sa-
mantha ile yakın akrabaları ve kızının dahil olduğu bir grup "tatlı
cadı"nın burunlarını kırıştırarak her istediklerini yapmalarını, ola-
naksız olduğunu bile bile, zevkle izlemedik mi? Sonra, uzay film-
lerindeki yaşamın tamamen düşsel olduğunu bildiğimiz halde,
bunları da zevkle izlemedik mi? Bütün bu filmler çağdaş birer ma-
sal değil midir?

Binbir Gece Masalları'nın fikir ve sanat âlemindeki yankılarının
tüm örneklerini vermek, kuşkusuz, bu incelemenin olanakları dı-
şındadır.

Binbir Gece Çevirileri ve Bu Çeviri

Sözünü ettiğimiz Galland, Mardrus ve René Khawam'ın Fran-
sızca çevirileri ile Littmann'ın Almanca çevirisinin sistematiklerini
bir başka yönden, kitapta başlıkların kullanılması bakımından,
karşılaştırmak istiyoruz:

Elimizde bulunan, Galland'ın Garnier Frères Yayınevi'nce üç
cilt halinde yayımlanan çevirisinde, birçok versiyonda görülen ha-
talı durumdan kısmen uzaklaşmıştır. Şöyle ki, *Binbir Gece Masalla-
rı*'nın bazı versiyonlarında her gece anlatılan bölüm, o gecenin ka-
çıncı gece olduğu başlık yapılarak verildiğinde bazı tuhaf durum-
lar ortaya çıkıyor. Masal bölünerek bazen bir gece için birkaç sayfa
yeterli görülüyor (özet yayınlarda bazı geceler yarım sayfaya kadar
indirilerek durum daha da tutarsızlaşıyor). Galland, beşinci gece-
den sonra, bu bölünmelerden kaçınarak gece sayısını zikretmeden
masal başlıklarıyla anlatımını sürdürmekteyse de; Dr. Mardrus'ün
ve Littmann'ın çevirilerinde masal başlıkları verilmekle birlikte her
gece ayrıca belirtilmiştir. René Khawam ise, sadece masal başlıkla-
rını kullanmakla yetinmiştir. Esasen, "binbir" deyiimi Doğu'da sa-
dece çokluğu belirtmek için kullanıldığına göre, Mardrus'le Litt-
mann'ın yöntemi eleştirilebilir. Ancak biz, Mardrus'ü olduğu gibi
çevirmek istediğimizden onun sistematığıne dokunmadık.

Böylece, Şehrazad'ın masal anlatmaya başlamasından önceki giriş öyküleri dışında, metinde başlıca: "Tacir ile İfrit", "Balıkçı ile İfrit", "Hamal ile Genç Kızlar", "Şah Sindbad'ın Şahini", "Kesilecek Öldürülen Kadın, Üç Elma ve Zenci Reyhan", "Vezir Nuredin, Kardeşi Vezir Şemseddin ve Hasan Bedreddin", "Terzi ile Kambur", "Ali ibni Bekkar ve Güzel Şemsü'n-Nehar", "Gülzar ile Gülen Ay", "Kamerü'z-Zaman ve Bedrü'l-Büdur", "Ganim bin Eyüb ve Kız Kardeşi Fitne", "Ballı Künefe", "Enisü'l-Celis ile Ali-Nur", "Ömerü'n-Neman ile Oğulları", "Alaaddin'in Sihirli Lambası", "Ali Baba ve Kırk Haramiler", "Dünya Hatun ve Emir Tacü'l-Mülük", "Sultan Nurü'n-Nehar ile Güzel Ecinniye" gibi öyküler yer almaktadır.

Biz çevirimizde Mardrus'ü esas almakla birlikte, bu çeviriyi, zaman zaman Mardrus'ü İngilizceye uyarlayan Powys Mathers'in, Galland'ın, Khawam'ın, Ahmed Nazif'in, Yurdatap'ın ve Karadağ'ın çevirileriyle de karşılaştırarak daha sağlıklı sonuçlar almaya çalıştık.

Çevirinin dilinde, aslındaki masal üslubuna yakın olarak, kimi zaman yerinde olacağı düşünülen Osmanlıca ve Arapça, kimi zaman da Öztürkçe sözcük ve deyimler kullanılmıştır.

Arap şairlerinden alınan dizelerin ölçülü ve uyaklı olarak çevrilmesi halinde anlamlarından pek çok şey yitirecekleri düşünüldüğünden böyle bir uygulamadan kaçınılmıştır. Esasen Mardrus de bunları Fransızcaya çevirirken aynı tutumu izlemiştir. Oysa Powys Mathers, Mardrus'ü İngilizceye çevirirken, kimi vakit özgülce de olsa, ölçü ve uyak kullanarak, bizim kaçındığımız hataya düşmüştür.

Binbir Gece Masalları için son olarak şunu vurgulamak istiyoruz: Arap edebiyatında iki büyük eser vardır: Biri (kutsallığı ve dinsel yüceliğinin ötesinde edebi yanıyla değerlendirildiğinde) Kur'an; diğeri de halkın içinden çıkarak ilhamı geniş şairler ve râvilerin ağzında ve kaleminde "rafiné" hale getirilmiş bulunan *Binbir Gece Masalları*.

Tıpkı bir İslam mabedinin arabesk süsleri gibi zevkle işlenmiş bir yapıt olan *Binbir Gece Masalları*'nı baştan sona zevkle ve keyifle okuyacağınızı umuyoruz.

Prof. Dr. Âlim Şerif Onaran

KAYNAKÇA

- Acaroğlu, Türker: "Türkiye'de Binbir Gece Masalları'nın Kaynakları" (Marmara Üniversitesi ile Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'nün 10-11 Mayıs 1988 günleri arasında düzenledikleri "Binbir Gece Masalları: Kaynaklar, Dağılım, Etkiler" başlıklı yuvarlak masa toplantısına sunulan bildiri)
- Belgil, Vehbi: "Binbir Gece Masalları'nın Sonsuz Gençliği", *Halk Kültürü*, Sayı: 3-4, 1985, s. 55-76
- Coussonet, Patrice: "Pour une lecture historique des mille et une nuits", *IBLA* (Révue de l'Institut des Belles Lettres Arabes), No: 1985/I, Tunus
- Encyclopaedia Britannica*, 1984, "Arab Literature" maddesi, 11. Cilt, s. 924; "Thousand and One Night" maddesi, 11. Cilt, s. 976
- Gaulnier, Jean: "Binbir Gece", Çev. Âlim Şerif Onaran, *Argos*, No: 17, Ocak 1990, s. 70-73
- Gall, Michel: *El secreto de las mil y una noches*, Plaza y Janes, Madrid, 1976
- İslam Ansiklopedisi*, "Binbir Gece Masalları" maddesi, 2. Cilt, s. 616-626
- Julia, Emile-François: *Les mille et une nuits*, Sfelt, Paris, 1947
- Jullien, Dominique: *Proust et ses modèles: les Mille et Une Nuits et les Mémoires de Saint-Simon*, José Corti, Paris, 1989
- Koz, M. Sabri: "Binbir Gece Masalları Türkçe'de...", *Varlık Kitap Eki*, Sayı: 4, Eylül 1992, s. 2-3.
- Onaran, Âlim Şerif: "Binbir Gece Masalları'nda Tema ve Sistematiği" (Marmara Üniversitesi ile Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'nün 10-11 Mayıs 1988 günleri arasında düzenledikleri "Binbir Gece Masalları: Kaynaklar, Dağılım, Etkiler" başlıklı yuvarlak masa toplantısına sunulan bildiri)
- "Shekherazade's New Tales", *Soviet-Film*, 1987/3, Moskova
- Şeşen, Ramazan: "Binbir Gece Masalları'nın İstanbul Kütüphanelerindeki Yazmalarıyla Matbu Nüshalarının Mukayesesi" (Marmara Üniversitesi ile Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'nün 10-11 Mayıs 1988 günleri arasında düzenledikleri "Binbir Gece Masalları: Kaynaklar, Dağılım, Etkiler" başlıklı yuvarlak masa toplantısına sunulan bildiri)
- Tekin, Şinasi: "Elf Leyle'nin 17. Yüzyıl Osmanlıcası Nasıl Yayımlanmalı? Bu Metin ne Kadar Müstehcen?", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 208, Nisan 20001, s. 77-80

BİNBİR GECE MASALLARI

Stéphane Mallarmé'ye

J.C.M.

BİRİNCİ KİTAP

(Revue Blanche, 1899)

Yayıncının Notu*

Avrupa'da ilk kez, *Elf Leyle ve Leyle*'nin (Binbir Gece Masalları) tam ve sadık bir çevirisi halka sunulmaktadır.¹

Okuyucu, burada (kitabın aslını), sözcüğü sözcüğüne aynen ve cesaretle çevrilmiş bulacaktır. Arapça metin sadece harf değiştirmiştir: Burada, Fransızca harflerle sunulmuştur, hepsi bu kadar...

Köken ve Tarih

Binbir Gece Masalları, bir halk öyküleri derlemesidir: Biri 9. yüzyıldan,² ikincisi 10. yüzyıldan³ iki belge, Arap düşgücünün bu edebiyat anıtının ilkörneğini İran derlemesi *Hezâr Efsane*'nin (Bin Masal) oluşturduğunu saptar. Binbir Gece düzeni (yani Şehrazad'ın tertibi) ve öykülerin bir bölümünün konusu, bugün yitip gitmiş olan bu kitaptan alınmıştır. Bu temalar üzerinde çalışan öykücüler, dinin, Arap geleneklerinin ve ruhunun isterlerine ve kendi fantezilerine göre değişiklikler yapmıştır. Kesinlikle İran kökenli olmayan başka efsaneler, sırf Arap kökenli olanlarla birlikte öykü anlatanların repertuarlarında yer almıştır. Şam'dan Kahire'ye,

* Eserin Ocak 1899 tarihli ilk baskısının sunuş yazısı (Â.Ş.O.)

1 Paine'in ve Burton'un İngilizceye çevirileri de tam olmakla birlikte, "özel baskı" olarak hazırlanıp ancak iki ya da üç yüz aboneye dağıtılmışlardır; bugün de bulunmaları olanaksızdır. Burton'un ikinci baskısının halka sunulduğu doğrusya da, ayıklanarak yayımlanmıştır.

2 Arap tarihçisi Ebü'l-Hasan el-Mes'udi'nin *Mürücü'z-Zeheb ve Maadinü'l-Cevahir*'inde anılmıştır.

3 Muhammed bin İshak en-Nedim'in *Kitabü'l-Fihrist*'inde anılmıştır.

Bağdat'tan Fas'a kadar, tüm Sünni Müslüman âlemi, *Binbir Gece Masalları'nın* aynasına yansımıştır. Böyle olunca, biz, sadece bir temel eser, gerçek anlamıyla bir sanat eseri karşısında değil; ağır gelişimi çeşitli uygun durumlara bağımlı olan, tüm İslam folkloruna girmiş bir eser karşısındayız. Çıkış noktası İran olsa da; Arapçadan Farsça, Türkçe ve Hindustani dillere çevrilmiş olan bu masallar, Arap eseri olarak tüm Doğu'ya yayılmıştır.

Bu öykülerin kesin biçimini almasında dilbilimsel görüşlere dayanarak bir köken, bir tarih saptamaya kalkışmak, yanıltıcı bir girişim olur; çünkü yazarı olmayan bir kitaptır bu; ve üzerinde çalıştıkları elyazmalarının lehçesine kendi doğum yerlerinin lehçelerini sokmaya eğilimli yazıcılar tarafından tekrar tekrar kopya edilerek Arapçanın tüm şekillerinin bir buluşma yeri olmuştur. Karşılaştırmalı Uygarlık Tarihi'nden alınan başlıca görüşler yoluyla, şimdi eleştirmenler bu öyküler yığınının tarih düşürmek ister görünmektedirler. Önerdikleri sonuçlar şunlardır:

Elf Leyle ve Leyle'nin tüm metinlerinde (sözcüğün filolojik anlamında) bulunan on üç öykü, büyük çoğunluğuyla 10. yüzyıla aittir: (1) Giriş olarak, Hükümdar Şehriyar ile kardeşi Şahzaman; (2) Tacir ile İfrit; (3) Balıkçı ile İfrit; (4) Hamal ile Genç Kızlar; (5) Kesilecek Öldürülen Kadın, Üç Elma ve Zenci Reyhan; (6) Vezir Nuredin...; (7) Terzi ile Kambur...; (8) Enisü'l-Celis ile Ali-Nur; (9) Ganim bin Eyüb; (10) Ali ibni Bekkar ve Güzel Şemsü'n-Nehar; (11) ü'z-Zaman; (12) Abanoz At; (13) Deniz Kızı Gülnar öyküleri... Denizci Sindbad'ın öyküsü ile Şah Câliyyad'ın öyküsü daha öncelere aittir. – Öykülerin çoğu 10. ile 16. yüzyıllar arasında geçer. İkinci Kamerü'z-Zaman öyküsü ile Eskiçi Mâruf öyküsü ise 16. yüzyılda.

Arapça Elyazmaları ve Baskılar

"Metin" olarak *Elf Leyle ve Leyle'nin* birçok elyazması ve basılı nüshası vardır. Bu elyazmaları, kendi aralarında pek uyuşmazlar: Az ya da çok eksiktirler; yazılış, genişlik ve olgu düzeni bakımından farklıdırlar.

Belli başlı baskılar (19. yüzyıldan önce Doğu'da olduğu kadar Avrupa'da da tayin edici önemde hiçbir baskı çıkmamıştır) şunlardır:

1. Şeyhü'l-Yemeni'nin Kalküta'da yayımlanan (tamamlanmamış) iki ciltlik baskısı (1814-1818);

2. Breslau'da, ilki 1825'te, sonuncusu 1843'te yayımlanmış 13 ciltlik Habicht baskısı;
3. Kalküta'da dört cilt olarak yayımlanan Mac Noghten baskısı (1839-1842);
4. Kahire'de iki cilt olarak yayımlanan Bulak baskısı (1835);
5. Kahire'de Özbekiyye baskıları;
6. Beyrut'ta Cizvit papazlarının yayımladığı kısaltılmış, gözden geçirilmiş ve parça parça yeniden düzenlenmiş dört ciltlik baskı;
7. Dört ciltlik Bombay baskısı.

Fransızca Çeviriler

Tarih bakımından ilki ve en önemlisi, 12 küçük cilt halinde Paris'te, Claude Barbin'in dul eşinin 1704-1717 yıllarında yayınladığı Galland'ın çevirisidir. XIV. Louis zamanında bir aydın kafadan geçerek şaşılabilir bir biçim değişimine uğramanın örneği olan bu Galland uyarlaması, Saray için yapılmış, tam özgünlüğünden sistematik olarak arındırılmış ve ilk tuzu süzölmüştür. Hatta uygulama olarak bile, masalların ancak dörtte birini verdiğinden, noksandır; daha az ilginç olmayan, geri kalan dörtte üçü oluşturan masallar, Fransa'da tanınmamıştır. Dahası, Galland'ın uyarlamasına uğramış masallar bile, kısaltılmış, biçim değiştirmiş, şiirler ve şairlerden alıntılardan oluşan tüm manzum bölümler ayıklanmış; sultanlar, vezirler, Arap ve Hint kadınları, Versailles ve Marly'de oturanlar gibi konuşturulmuştur. Kısacası, bu yıllanmış uyarlamasının Arap masallarının metniyle uzak yakın hiçbir ilgisi yoktur.

Cazotte ve Chavis, 1784-1793 yıllarında Cenevre'de yayımlanan *Cabinet de Féés*'nin 38, 39, 40 ve 41'inci ciltlerinde, "Sultan Şehriyar'ın Gece Toplantıları" başlığı altında Galland'ı izlemiştir. Caen'lı Trébutien, çevirinin çevirisi olarak *Binbir Gecenin Yayınlanmamış Öyküleri*'ni 1824'te, Paris'te yayımlamıştır.

Galland'ın çevirisinin yeni baskıları pek çoktur. Bunların en iyisi, Loiseleur-Deslonchamps'ın notları ile, "Panthéon Littéraire" yayını olup Paris'te, 1840'da basılanıdır. Diğerleri, 1806'da Paris'te dokuz cilt halinde yayımlanan Caussin de Perceval'inki; Charles Nodier'nin önsözüyle 1822'de Paris'te yayımlanan Destainings'inki; yine 1822'de Paris'te bazı öykülerle genişletilmiş olarak yayımlanan Gauttier'ninkidir.

Bu Çeviri

Dr. J.C. Mardrus'ün çevirisi, kendisine, Arap ülkelerine has en zengin anlatımla yazılmış ve en kusursuz görünen (Burton ne düşünürse düşünsün) Bulak baskısı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bir de, bu baskı, en derli toplusudur. Ancak, Mardrus bu kaynakla yetinmemiş, kimi ayrıntılar için Mac Noghten'in baskısı ile Breslau baskısına ve çeşitli elyazmalarına başvurmuştur.

Stendhal'in unutmak isteyip de her yıl yeni bir keyifle okumaktan kendini bir türlü alamadığı iki kitaptan biri olan -öteki *Don Kişot'tur- Binbir Gece Masalları*, dileriz, okuyucuya da aynı zevki verir.

Dostlara Bir Çift Söz*

*Doğduğu yerin toprak ve sularında
yaşanmış, düşünmüş ve çevrilmiş olan
bu Arap Geceleri'ni,
tüm çıplaklığı, bakırlığı, dokunulmamışlığı
ve safiyeti içinde, kendi zevkim
ve dostlarımın keyiflenmesi için,
sunuyorum.*

Bu Masallar, uzak gökler altında, uzun deniz yolculuklarının avarelikleri sırasında bana tatlı anlar yaşattılar.

İşte bundan dolayı onları size sunuyorum.

Tıpkı, Yüce ve Esirgeyici Allah'ın bakışları altında kösnül ve yabanıl bir soylu prensin bağrında onları coşkuyla mayalayıp sır içinde doğuran tatlı anneleri Müslüman Şehrazad kadar gülyüzlü, yapmacıksız ve saflıkla doludur bu masallar.

Dünyaya gelir gelmez, bunlar teyzeleri Dünyazad'ın kutsayıcı elleriyle incelikle okşanmış; sert ergenlik yaşına ulaşınca kadar,

* Mardrus'ün ilk baskı için yazdığı önsöz. Joseph Charles Mardrus, 1868 yılında Kafkasya kökenli yarı Fransız yarı Mısırlı bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Çocukluğunu Kahire'de geçirdi. Beyrut'ta başladığı öğrenimini 1894'te tıp doktorasını verdiği Paris'te tamamladı. Avangard edebiyat çevreleriyle, özellikle de Stéphane Mallarmé'nin çevresiyle yakın ilişki kurdu. Deniz taşımacılığında doktor olarak çalıştığı yıllarda Doğu ve Uzakdoğu denizlerinde dolaşırken *Binbir Gece Masalları*'nı derleyip Fransızcaya çevirdi. 1899-1904 yılları arasında 16 cilt halinde yayımlanan *Binbir Gece Masalları*, çevirmenin André Gide, Paul Valéry, Pierre Louÿs ve Francis Jammes gibi dostlarının da etkisiyle muazzam yankı uyardı. Çevresinin verdiği adla "Büyüleyici Mardrus", Belle Epoque döneminin bütün Paris sosyetesini ve sanat âleminde büyük kabul gördü. Mardrus, 1949'da, Saint-Germain-des-Prés yakınlarında öldü (Â.Ş.O.)

onun gözbebeklerinin kadifesiyle sarılmış; gülüşleriyle sonsuzlaşmış Doğu Dünyası'nda kösnül ve özgür yayılmaları için adları, nemli değerli taş tozlarıyla renklendirilen tezhipli sayfalara nakşedilmiştir.

Onları değerlendiriyor ve oldukları gibi: et yumuşaklığı ve kaya sertliğiyle veriyorum.

Çünkü... çeviri yapmanın namuslu ve mantıksal bir tek yolu vardır: *Sözcüğü-sözcüğünelik*; her türlü kişisellikten uzak, olsa olsa gözkapağının ivedi açılıp kapanması ve uzun uzadıya tadına varılması için bir nebze yumuşatılmış... Bu yöntem, etkileyerek, en yüce edebi kudreti sağlar. Bir zevk çağrısı uyandırır. Belirtirken yeniden yaratır. Gerçeğin en güvenli kefilidir. Taş çıplaklığı içine kararlılıkla dalar. Çiçeğin ilkel kokusunu saçar ve onu billurlaştırır. İçini boşaltır, bağlarını çözer... Saptar.

Kuşkusuz, sözcüğü-sözcüğünelik, nasıl taşkın bir ruhu zincirler ve onu evcilleştirir; kalemin cehennemi kolaylığını da durdurur. Ben, bundan şikâyetçi olmayacağım. Zira bir çevirmende sade, anonim! ve *adına aptalca düşkün olma* illetinden arınmış bir deha bulunabilir mi?.. Ancak, aslında, özgün tadı vermedeki güçlük, Doğu Babil âşığının parmaklarına dolanan sarmal olup, onun çözümlene zevkini önleyecek kadar da yoğunlaşmamalıdır.

Kabule gelince, sözsel uzlaşmaların boğucu havasında sararmış özentili Batı, göçebe çadırların yerlisi bu sağlıklı esmer kızların –gülüşlerinin tüm sadeliği ve yumuşaklığıyla cıvıldaayan– içten konuşmalarını işitmekle şaşkınlık duymuş gibi davranabilir.

Oysa...

Huriler hiçbir kötülük beslemezler!

Ve Bilgeler der ki: İlkel toplumlar, eşyayı adıyla anarlar; doğal olanı ayıplamaz, doğallığın dışı vurulmasını da utandırıcı bulmazlar. (İlkel toplumlar deyince, beden veya ruhta hiç fire vermemiş, ve dünyaya güzelliğin gülüşüyle doğmuş olanları anlıyorum.)

Zaten, Arap edebiyatı, ruhsal yaşlanmanın nefret verici ürünü olan müstehcen niyetten hiç haberli değildir. Araplar her şeyi neşeli yanıyla görürler. Erotik duyarlıkları, onları neşeye sevk eder; ve püriten sofuların rezalet saydıkları durumlarda, tüm yürekleriyle gülerler.

Kim ki sanatçı olarak avare dolaşıp geziler yapmış ve gerçek Müslüman ve Arap kentlerinde: gölgeli, serin sokaklarıyla Kahire'de, Şam'ın pazarlarında, Yemen'in Sana'sında, Maskat ya da

Bağdat'ta, o cânım kahvelerin kafes oymalı sıralarında hayranlıkla kültür edinmiş; Palmyra (Tadmor) Bedevilerinin lekesiz hasırlarında uyumuş; çölün göz kamaştırıcılığında, Arap halkının gerçek örneği, görkemli İbnü'r-Raşid ile kardeşçe ekmek bölüşüp tuz tatmış; Kutsal Mekke'nin emiri, katıksız Peygamber soyundan gelme şerif Hüseyin bin Ali bin Avn ile eski zaman sadeliğinde bir sohbetin doyumsuz tadına varmışsa; yüzlerdeki ortaklaşa anlatımın ilginçliğini de fark etmiştir. Oradakileri saran tek bir duygu vardır: Çılgın bir neşe... ve bu neşe, jestler ve özellikle mimikler yaparak, coşkulu seyirciler arasında sıçrayarak masallar anlatan yiğit halk öykücülerinin en özgürce çıkışlarına yaşamsal kahkahalarla canlılık verir; ve sözcüklerle, seslerle, havadaki duman ya da kösnüklükle, Allah'ın son bağışısı esrarın belli belirsiz duyumsanmasıyla, esriklik sizi sarar ve gece içinde havada yüzer durursunuz...

Orada asla alkış sesi duyulmaz: bu uyumsuz, barbarca davranış, Avrupa'nın anlamsız, berbat kentsoylu coşkusunun sembolü haline getirdiği, renkli bir direğin yöresinde raks eden Karaibler'in atalarına bağlı kabilelerinin bu yadsınamaz kalıntısı, orada hiç bilinmez.

Arap, neylerin musikisine, kanun ve udun inleyişine, darbu-kanın derin ritmine, bir müezzin ya da hanendenin okuduğu ezan ya da şarkıya; zengin bir masala, bir şiirin zincirleme ses düzenine; bir yaseminin ince kokusuna; bir çiçeğin raksına ya da bir kuşun uçuşuna; gözleri ışıklı, vücudu kıvrılan sağlıklı bir fahişenin amber ve inci beyazlığındaki çıplaklığına –kısık ya da haykıran bir sesle “A-ha!” diyerek– *uzun, bilgiç, dalgalı, esrik, mimari* bir yanıt verir.

Yani: Arap, içinden geldiği gibi davranır; ama ince ve hayranlık uyandırıcıdır. Saf vücut hatlarını sever ve onu somutlaşmadan sezinler.

Ve de... söze dökülmeden, sonsuza dek kucaklar.

Ve şimdi,

Yalan söyleme korkusu duymadan; perde açıldığında, öykü anlatıcının narin gerecinden bugüne kadar kâğıdın karbeyazlığına hiç yansımamış, en şaşırtıcı, en karmaşık ve göz kamaştırıcı görüntüyle karşılaşılacağına güven verebilirim.

Dr. J.C. Mardrus

Allah'ın Dediği Olur!

Esirgeyen, Bağışlayan Allah'ın Adıyla!

Eören'in sahibi Allah'a şükürler olsun! Ve dualar ve barış, en yüce Efendimiz, Resullerin Prensi Muhammed üzerine olsun! Ve dahi kıyamet gününe değin her zaman dualar ve barış onun ümmeti üzerine olsun!

Ve sonra, eskilerin yaşamöyküleri, zamanımızda yaşayanlara örnek oluştursun; böylece bir kimse kendinden başkasının başına gelenleri öğrenerek, geömişteki insanların serüvenlerini ve söylediklerini dikkatle göz önünde tutup onurlandırarak, kendini ıslah etsin!

Ve dahi geömiřin öykülerini, sonrakilere ders oluřtursun diye saklayanlara da hamdolsun!

Böylece, hayranlık uyandırıcı ve eğitici yanlarıyla ders oluşturan bu öykülerden seçilerek Binbir Gece Masalları diye adlandırılan bu eser ortaya çıkmıştır.

Bu ilk kitabı dostum Paul Valéry'ye adıyorum.

J.C.M.

Hükümdar Şehriyar ile Kardeşi Hükümdar Şahzaman'ın Öyküsü

Anlatırlar ki –ancak Allah bilgedir, her şeyi bilir, kesin kudret sahibi ve hayirseverdir– eski çağlarda, ömrün ve ânın akışı içinde, Sâsâni hükümdarları içinde, Hint ve Çin adalarında¹ hükmeden, orduların ve kavimlerin, hizmetinde olanlarla kalabalık maiyetinin efendisi olan bir hükümdar, bu hükümdarın da iki oğlu varmış: biri büyük, biri küçük. İkisi de yiğit savaşçılarmış; fakat büyük, küçükten daha yiğitmiş. Bu oğul, ülkelere hükmeder ve adalet sağlayarak insanları yönetirmiş. Bundan dolayı ülkelerinin halkları onu çok severlermiş. Bu hükümdarın adı Şehriyar² imiş. Küçük kardeşi ise Şahzaman³ adını taşıyor ve Semerkandü'l-Acem'de hüküm sürüyormuş.

İkisi de kendi ülkelerinde yaşıyor ve yirmi yıldır halklarını yönetiyorlarmış. Bu sürenin sonunda her biri servet ve saltanatlarının doruğuna yükselmişler.

Durumları böyleyken büyük kardeş, küçüğünü görmek için şiddetli bir özlemin pençesine düşmüş, vezirine gidip kardeşiyle birlikte geri dönmelerini emretmiş. Vezir, “Duyduk ve itaat ettik!”⁴ yanıtını vermiş.

Sonra da yola koyulmuş; Allah'ın izniyle güvenlik içinde küçük kardeşin ülkesine ulaşıp huzuruna çıkmış; ona “barış içinde yaşam”⁵ dile-dikten sonra Şah Şehriyar'ın kendisini özlediğini ve gezisinin amacının

1 *Binbir Gece Masalları*'nda has isimler ile coğrafya isimlerinin belirsizliği hayranlık verici bir şeydir; böyle olunca da derinleştirmeye gelmez (J.C.M.)

2 *Şehriyar* (Farsça): Şehrin efendisi anlamında (J.C.M.)

3 *Şahzaman* ya da *Şahüzzaman* (Farsça): Asrın ve zamanın efendisi anlamında (J.C.M.)

4 Arapçası: *Semi'na ve ata'na!* Müslümanların aldıkları emri yerine getirecekleri anlamındaki saygılı yanıt şekli (Â.Ş.O.)

5 Arapçası: *Esselâmu Aleyküm!* Müslümanların selamlaşma tarzı (J.C.M.)

onu ağabeyini görmeye davet etmek olduğunu bildirmiş. Şahzaman onu, "Duyduk ve itaat ettik!" diye yanıtlamış. Sonra gezi hazırlıklarına başlararak çadırlarını, develerini, katırlarını, hizmetçi ve yardımcılarını toparlamış. Sonra da kendi vezirini çağırarak yönetimi ona bırakmış ve ağabeyinin ülkesine ulaşmak üzere yola çıkmış.

Ancak, dinlenmek üzere konakladıkları yerde, gece yarısına doğru, sarayda bir şey unuttuğunu anımsamış ve dönüp sarayına girmiş. Eşini yataklarında, kölelerinden bir zencinin boynuna sarılmış uyurken bulmuş. Bunu görünce, gözünde dünya kararmış; içinden "Böyle bir olay kentten ayrılır ayrılmaz ortaya çıkıyorsa, bu alçak kadın, ben kardeşimin yanında, bir süre uzakta bulunduğum sırada acaba neler yapmaz?" demiş ve kılıcını çekerek ikisini de yatağın örtüsü üzerinde öldürmüştü; ve hemen o anda, o saatte geri dönmüş ve konak yerinden hareket emri vermiş. Kardeşinin kentine ulaşmaya kadar gece gündüz yol almış.

Ağabeyi, kardeşi için süslettiği kentte onun gelişinden sevinç duyarak onu bağrına basıp selamlamış; ve coşkuyla konuşmaya koyulmuşlar. Ancak eşiyile geçirdiği serüveni anımsayarak Şahzaman'ın yüzünü bir keder bulutu kaplamış; yüzü sararmış, bedeninde bitkinlik duymuş, yemedi içmedi kesilmiş.

Şah Şehriyar, onu bu durumda görünce, içinden, bunu Şahzaman'ın ülkesinden ve saltanatından ayrılmasına vermiş; ve bu konuda ona hiçbir şey sormadan kardeşini kendi haline bırakmış. Ama, sonraki günlerde ona, "Kardeşim, nedenini bilmiyorum ama, vücudunu bitkin ve yüzünü sararmış görüyorum" demiş. Kardeşi de "Kardeşim, içimde işleyen bir yara var" diye yanıtlamış; ancak başına geleni ve karısına ne yaptığını açıklamamış. Şah Şehriyar, ona, "Benimle süre avına çıkmayı çok istiyorum. Böylece için ferahlar!" demiş. Fakat Şahzaman, bunu hiç kabule yanaşmamış; ve Şah Şehriyar yalnız başına ava gitmiş.

Padişahın sarayında bahçeye bakan pencereler varmış; Şahzaman bakınmak için bunlardan birinin önünde eğilmiş otururken, sarayın bahçe kapısı açılmış; buradan yirmi kadın, yirmi erkek köle çıkmış; kardeşinin eşi sultan da tüm göz kamaştırıcı güzelliğiyle bunların arasında yürüyormuş. Bunlar bahçenin ortasındaki havuza yaklaşınca, tamamen soyunup birbirlerine katılmışlar; birdenbire şahın eşi, "Ey Mesud, ya Mesud!" diye haykırmış; ve hemen iri kıyım bir zenci yaklaşıp onu kucaklamış ve yere yatırıp üstüne çullanmış. Bunu bir işaret bilerek tüm öteki erkek köleler, dişi kölelere aynı şeyi yapmışlar; ve böylece uzun süre birlikte kalmışlar; gün batıncaya kadar öpüşmelerini, sarmaşmalarını ve çiftleşmelerini ve de benzeri davranışlarını sürdürmüşler.

Şahzaman'ın, kardeşi Şehriyar'ın sarayına varışı.

Bunu görünce şahın kardeşi, kendi kendine, "Vallahi! Benim başıma gelen felaket bunun yanında hiç kalır; gerçekten de bu gördüklerim çok daha beter" demiş ve derdini kederini unutmuş; o andan başlayarak durup dinlenmeden yiyip içmeye başlamış.

O sırada ağabeyi şah, avdan dönmüş; birbirlerine esenlik dilemişler. Sonra Şah Şehriyar, kardeşi Şahzaman'ın benzine kan geldiğini ve yüzünün canlandığını görmüş; bir de uzun süre bir şey yememişken, birden tüm iştahıyla yemek yediğini fark etmiş. Buna şaşarak, "Kardeşim, görüyorum ki yüzünün solgunluğu geçmiş! Nasıl oldu bu, anlat bana!" demiş. Kardeşi onu, "Sana ilk rahatsızlığımın nedenini anlatacağım; ama sağlığımı yeniden kazanmamın nedenini anlatmamı isteme benden!" diye yanıtlamış. Şah ona, "Öyleyse ilkin bana solup sararmanın ve düşkünlüğünün nedenini söyle de bir anlayayım!" demiş. Şahzaman, "Yanına gelmem için vezirini bana gönderince, yola çıkma hazırlıkları yaptım ve kentten dışarı çıktım. Sonra yolda sana getireceğim ve sarayda sunacağım bir hediyeyi unuttuğumu anlayınca geri döndüm ve karımı, yatağımın örtüsü üstünde bir zenciyle yatmış uyurken buldum. İkisini de öldürdüm; sonra da sana ulaşmak için yola koyuldum; bu serüveni düşünerek kahrolup durdum; yüzümün sararmasının ve düşkünlüğümün nedeni buydu. Yeniden sağlığımıza kavuşmanın nedenini açıklamamı isteme!" diye yanıt vermiş.

Ağabeyi bu sözleri işitince ona, "Allah aşkına, bana sağlığına kavuşmanın nedenini de açıkla!" demiş. Bunun üzerine Şahzaman gördüğü her şeyi ona anlatmış; Şehriyar, "Bunları kendi gözümle görmem gerekir!" deyince; kardeşi, ona "Öyleyse yeniden ava çıkacakmış gibi hazırlan; sonra benimle birlikte sarayda gizlen; her şeyi göreceksin ve gerçeği anlatacağım!" demiş.

Şah, hemen, tellallarla, ava çıkacağını ilan ettirmiş ve askerlerini çadırlarıyla kentin dışına yollamış, kendisi de yola koyulup çadıra yerleşmiş; genç kölelerine, "Yanına kimseyi sokmayın!" buyruğunu vermiş; sonra kılık değiştirip gizlice saraya dönmüş; kardeşinin yanına ulaşmış; ve onunla birlikte bahçeye bakan bir pencerenin kenarına oturmuş. Aradan bir saat geçmiş geçmemiş; hanımları ortalarında, kadın köleler ve de erkek köleler bahçeye girmişler ve Şahzaman'ın anlattığı gibi davranmışlar ve asr¹ zamanına kadar eğlenceyi sürdürmüşler.

Şah Şehriyar, bu durumu görünce, aklı başından gitmiş ve kardeşi Şahzaman'a, "Kalkıp yola çıkalım ve Allah'ın çizdiği yolda bahtımızı arayalım! Çünkü haysiyetsiz saltanat olmaz; bizimkinden beter bir durumla karşılaşmadıkça da olmayacaktır. Yoksa, doğrusu, yaşamaktansa ölmek

1 Asr: Günün, güneşin batmaya başladığı zamana düşen bölümü (J.C.M.)

yeğdir!" demiş. Buna kardeşi de olumlu yanıt vermiş. Sonra birlikte sarayın gizli bir kapısından çıkıp gitmişler; ve bir deniz kıyısındaki çayırdaki tek başına duran bir ağaca ulaşmıncaya kadar gece gündüz demeden yol almışlar. Bu çayırdaki, bir tatlı su kaynağı varmış; bu sudan içmişler ve dinlenmek üzere oturmışlar.

Gününün bir saati geçmiş geçmemiş ki, deniz kaynamaya başlamış ve birdenbire, siyah bir duman sütünü oradan göğe doğru yükselmiş; ve buldukları çayıra doğru yönelmiş. Bunu görünce korkmuşlar ve ağacın en yukarısına tırmanmışlar; ve bundan ne çıkacağını izlemeye başlamışlar. Birdenbire kara duman, uzun boylu, geniş omuzlu, iri göğüslü, başında sandık taşıyan bir ecinniye dönüşmüş. Ecinni karaya çıkmış ve tünedikleri ağacın altına gelip durmuş; sandığın kapağını açmış; oradan büyük bir kutu çıkarmış; onun da kapağını açmış; birdenbire oradan güneş gibi parlayan, güzelliği göz kamaştırıcı ve arzu uyandıran bir genç kız çıkmış. Şairin dediği gibi:

Elinde meşale gölgelerden çıkagelince karanlıklar aydınlığa dönüşmüş; saçtığı ışık şafağı söndürmüş adeta; güneşler onun ışığını yansıtmuş; ay gözlerinin gülüşünü... Sırlarının tülleri yırtılınca; yaratıklar baygın, ayaklarına serilmişler. Tatlı bakışının yoğun ışığı karşısında tutkulu gözyaşları kirpikleri ıslatmış.

Ecinni, güzel genç kıza iyice bakıp ona, "Ey ipeksi şeylerin sultanı! Ey düğün gecesinde yatağından kaçırdığım! Bir parça dizinde uyumak isterim senin!" demiş. Ve başını genç kızın dizlerine yaslayarak uykuya dalmış.

O anda genç kız bakışını ağacın tepesine çevirmiş. Ve ağaca gizlenmiş iki hükümdarı görmüş. Hemen ecinninin başını dizlerinden kaldırarak yere bırakmış; ağacın altında yer alarak işaretlerle onlara, "İnin aşağı, bu ifritten¹ korkmayın!" demek istemiş; onlar da işaretlerle yanıt vermişler: "Ah! Allah seni korusun! Bu korkulu işten bizi bağışla!" diye. Kız da yine işaretlerle, "Allah sizi de korusun! Hemen aşağı inin, yoksa ifrite söyleyim, ikinizi de en kötü ölümlerle telef eder" demiş. Bunu anlayınca korkmuşlar ve ağaçtan inmişler. Kız onları karşılamak için ayağa kalkmış ve onlara, "Gelin, mızraklarınızla, sert ve zorlu biçimde beni delin! Yoksa ifriti uyandırırım!" demiş. Korku içinde Şehriyar, Şahzaman'a, "Kardeşim, onun istediğini ilkin sen yap!" demiş. Kardeşi de ona, "Ağabeyim olarak sen örnek olmadıkça hiçbir şey yapmam!" demiş. Böylece ikisi de birbirini göz kırparak kandırmaya çalışmış. Bunu görünce kız, "Niye öy-

1 Ifrit: Ecinni ile eşanlamlı sözcük (J.C.M.)

le gözlerinizi kırpıştırıp duruyorsunuz? Hemen gelip istediğimi yapmazsanız, ifriti şimdi uyandırırım!” demiş. Cebinden küçük bir torba, bunun içinden de beş yüz yetmiş mühür yüzük dikili bir gerdanlık çıkararak onlara, “Bunun ne olduğunu biliyor musunuz?” diye sormuş; “Bilmiyoruz!” yanıtını alınca, “Bu yüzüklerin sahiplerinin hepsi, bu ifritin gafil boynuzları üzerinde benimle çiftleşti. Bundan dolayı siz iki kardeş de bana yüzüklerinizi vereceksiniz” demiş. Bunu duyunca iki kardeş parmaklarından çıkararak yüzüklerini ona vermişler. Kız bunun üzerine onlara şöyle demiş: “Bilin ki, bu ifrit beni düğün gecemde kaçırdı. Beni bir kutuya koydu; kutuyu da bir sandığa yerleştirdi. Sandığa yedi kat zincir vurdu ve dalgaların çarpışıp vuruştğu kudurgan bir denizin dibine koydu. Ama, biz kadınlar bir şeyi isteyince, hiçbir şeyin bizi engelleyemeyeceğini bilmiyordu. Zaten şair ne demiş:

“Dostum, kadınlara inanma! Vaatlerine gül geç! Çünkü onların iyi ya da kötü halleri ferçlerinin¹ heveslerine bağlıdır. Güya aşktan söz ederler; oysa hainlik onları sarıp giysilerinin titreşiminde şekillenir. Yusuf’un dediklerini saygıyla anımsa; Âdem’i cennetten kovdurmak için iblisin kadını kullandığını unutma! Kendine de güvenme! Bir işe yaramaz! Çünkü yarın bağlandığın kişide saf aşkın yerini çılgın bir tutku alacaktır.² Hele hiç şöyle deme: Aşka düşersem, âşıkların çılgınlığına kapılmayacağım! Sakın bunu söyleme! Çünkü gerçekte kadınların ayartısından yakasını sıyrırmış bir erkek, olmayacak şeydir.”

Bu sözleri duyan iki kardeş, şaşkınlığın son kertesinde şaşırmuşlar; ve birbirlerine, “Bu bir ifrit olduğu halde, bütün gücüne karşın, bizim başımıza gelenlerden daha müthiş şeyler onun başına gelmiş; bu serüven bize bir teselli olmalıdır” demişler.

O anda genç kızın yanından ayrılmışlar; her biri kendi ülkesine dönmüş.

Şah Şehriyar sarayına dönünce, karısının başını ensesinden vurdurmuş; ve aynı biçimde kadın köleler ile erkek kölelerin de başlarını vurdurmuş. Sonra vezirine, her gece kendisine bakire bir genç kız getirmesi emrini vermiş; ve her gece bir genç kıyı koynuna alıp bekâretini gidirmiş; sabah olunca da öldürtmüş; ve üç yıl boyunca böyle davranmaktan vazgeçmemiş. Bu yüzden halk, acı haykırıslar ve korku kargaşası içinde, kız çocuk olarak ellerinde ne kalmışsa alıp ülkeyi terk etmişler. Kentte hü-

1 Ferç (Arapça): Kadın cinsel organı. Latince: *vulva* (Â.Ş.O.)

2 Bu cümle Blasco Ibañez’den alınmıştır (Â.Ş.O.)

kümdarın saldırısına boyun eğecek tek bir kız bile kalmamış. Tam bu sırada, Şah vezirine, her zamanki gibi, bir genç kız bulmasını emretmiş; vezir çıkıp aramış; fakat hiçbir kız bulamamış; tüm üzünlüğü, tüm kırıngınlığıyla eve dönmüş; Şah yüzünden yüreği korkuyla doluymuş.

Bu vezirin, güzellik, çekicilik, parlaklık ve mükemmellikten yana nasibini almış iki kızı varmış; büyüğünün adı Şehrazad,¹ küçüğününki Dün-yazad² imiş. Şehrazad kitaplar, yıllıklar, eski hükümdarların efsanelerini ve geçmiş halkların öykülerini okumuş; hatta eski çağlardaki halkların, hükümdarların ve şairlerin yaşam ve eserlerinden oluşan bin ciltlik bir kitaplığı da varmış. Çok güzel konuşur, dinlemesine doyum olmazmış.

Şehrazad, babasını üzgün görerek, demiş ki: "Neden böylesine düşünceli ve üzgün, değişmiş, yıkılmış görüyorum seni? Bil ki babacığım, şairin dediği gibi: 'Üzgünsün görüyorum, rahatlasana! Hiçbir şey sürüp gitmez: Neşeler gibi dertler de erir biter günü gelince!' "

Vezir bu sözleri işitince, hükümdarla olup biten her şeyi başından sonuna kadar kızına anlatmış. Bunun üzerine Şehrazad, ona "Allah'ın izniyle babacığım, beni bu hükümdarla evlendirdi! Ya kurtulur yaşarım; ya da ölümüm ümmet-i müsliminin kızları için bir kurtarmalık oluşturur; onları şahın pençesinden almış olurum!" demiş. Bunu duyan vezir, "Allah seni esirgesin! Seni asla böylesi bir tehlikeye atmam!" demiş; kız ise "Bu tehlikeyi göze almak gerek!" yanıtını vermiş. Vezir de, "Dikkat et de, senin de başına çiftlik sahibi ile öküz ve eşek öyküsünde olanlar gelmesin! Hele bir dinle!" demiş.

Eşek, Öküz ve Çiftçinin Öyküsü

Bil ki kızım, bir zamanlar büyük zenginlikleri ve sürü sürü hayvanları olan bir tacir varmış. Bu tacir evliymiş, çocuk sahibiymiş. Yüce Allah ona kuşların ve hayvanların dilinden anlama yeteneği de vermiş. Bu tacirin ev yeri, nehir kıyısında verimli bir toprakmış ve çiftliğinde bir eşek ile bir öküz varmış.

Bir gün öküz, eşiğin bulunduğu ahıra gelmiş; burasını süpürülmüş, sulanmış bulmuş; yemlikte iyice harman edilmiş arpa ve elekten geçirilmiş saman varmış; eşek de yan gelip yatmaktaymış. Çünkü, çiftçi arada bir, gerektiğe küçük bir gezinti için onu kullanır; bundan sonra eşek hemen ahıra dönüp rahatına bakarmış. İşte

1 Şehrazad: Kentin kızı anlamında (J.C.M.)

2 Dün-yazad: Dünyanın kızı anlamında (J.C.M.)

o gün, çiftçi, öküzün eşeğe, "Keyfince yemini yemeye bak! Sağlık olsun, yarasın ve de hazmı kolay olsun! Bense, sen dinlenirken, yorgunluktan ölüyorum. Sen harmanlanmış arpa yiyorsun, önüne getiriyorlar; ve bazen efendi üzerine binse de, çabucak seni geri getiriyor. Bana gelince, sadece çift sürmeye ve dolap çevirmeye yarıyorum!" dediğini duymuş. Eşek de ona diyormuş ki: "Seni tarlaya çıkarıp boyunduruğu boynuna takarlarken, kendini yere at, hiç ayağa kalkma! Alıp ahıra götürdüklerinde, yemek için verdikleri baklaya, sanki hastaymışsın gibi, dokunma! Bir, iki, hatta üç gün yiyip içmekten kendini alıkoy! Böylece yorgunluktan ve de çalışmaktan kurtulursun!"

Oysa sahipleri, oracıkta, onların konuşmalarını dinliyormuş. Ahırdan sorumlu yanaşma gelip de yem vermek için öküze yaklaşıncı, onun çok az yediğini görmüş; ve de ertesi sabah çifte koşmak isteyince, onu keyifsiz bulmuş. Bunun üzerine çiftçi yanaşmaya, "Eşeği al ve bütün gün öküz yerine onu çifte koş!" demiş. Yanaşma da öküz yerine eşeği işe koşup bütün gün çalıştırmış.

Günün sonunda eşek ahıra dönünce, öküz ona, yaptığı iyilik ve bütün gün sayesinde dinlendiği için teşekkür etmiş. Eşek hiç yanıt vermemiş ve yaptığından büyük pişmanlık duymuş.

Ertesi gün saban-sürücü gelmiş ve eşiği götürüp gün batınca-ya kadar yeniden çalıştırmış. Eşek, boynu soyulmuş, yorgunluktan bitkin bir halde gelmiş. Öküz, onu bu durumda görünce, coşkuyla ona şükranlarını sunmaya ve övgüyle onurlandırmaya başlamış. Eşek, o zaman, ona demiş ki: "Bundan önceki günler ne rahattım, rahatlıktan nasibimi alıp duruyordum." Sonra da eklemiştir: "Bununla birlikte, sana iyi bir nasihatte bulunmakta yarar görmekteyim. Efendimizi yavaşmalara şöyle derken duydum: 'Öküz yarın da yerinden kalkmazsa, onu kasaba verin! Kesin, derisinden masaya örtü yapın!' Senin adına korktum, sağlığından endişe ettim."

Öküz, eşiğin bu sözlerini işitince, ona teşekkür etmiş ve demiş ki: "Yarın onlarla gider, canla başla çalışırım"; ve hemen yeminin tümünü yemiş, hatta yem kabının dibini diliyle yalamış.

Bütün bunlar olup bitmiş ve sahipleri de bu sözleri duymuş.

Ertesi gün, gün doğunca tacir, eşiyile birlikte öküz ve ineklerin bulunduğu ahıra gitmiş; oturup izlemişler. Biraz sonra yanaşma gelip öküzü dışarı çıkarmış. Öküz efendisini görünce kuyruğunu sallamaya, gürültüyle yellenmeye ve her yöne çılgınca koşmaya başlamış, bunu gören çiftçi öylesine bir gülme nöbetine tutulmuş ki, sırtüstü düşmüş. Karısı sormuş, "Ne gülüyorsun sen?" diyerek... O da, "Görüp işittiğim bir şeyden ötürü. Bunu ölümü göze almadan sana açıklayamam!" demiş. Kadın, "Bunu bana kesinlikle açıklaman gerek! Gülüşünün nedeni nedir? Ölsen bile söylemelisin!" deyince, kocası, "Ölümden korktuğum için bunu sana açıklayamam!" demiş. Kadınsa, "Öyleyse sen bana gülüyorsun" diye tutturmuş; ve de onunla çekişmekten ve inatla sözünü sürdürerek canını sıkmaktan vazgeçmemiş. Sonunda adam büyük bir şaşkınlığa düşmüş. Çocuklarını yanına çağırılmış; kadıya ve tanıdıklara da haber salmış. Karısına sırrını açıp ölmeden önce, vasiyetnamesini hazırlamak istemiş; çünkü karısını, amcasının kızı ve çocuklarının anası olduğundan büyük bir aşkla severmiş; bir de onunla yirmi yıldır birlikte yaşamış imiş. Dahası, karısının yakınlarını, mahalledeki komşuları da çağırılmış; onlara tüm öyküyü ve sırrını açıklar açıklamaz öleceğini söylemiş. Orada bulunan herkes kadına, "Allah aşkına! Israrından vazgeç, yoksa kocan, çocuklarının babası ölecek!" demiş. Ama kadın onlara, "Bana sırrını açıklamadan yakasını bırakmam, ölürse ölsün!" demiş. Bunun üzerine konuşmaktan vazgeçmişler. Çiftçi de yanlarından ayrılmış, ahırdan yana yönelmiş; bahçede ilkin abdest alıp sonra dönerek iki rekât namaz kıılıp sırrını söyleyecek ve ölecektmiş.

Çiftçinin elli tavuğu doyuracak güçte yiğit bir horozu ve bir köpeği varmış. Çiftçi, köpeğin, tavuklara çullanan horozu seslenip onu azarlayarak, "Efendimiz ölüme giderken böylesine keyiflenmekten utanmıyor musun?" dediğini duymuş. Bunun üzerine horoz köpeğe sormuş: "Nasıl oluyor bu?" diye... O zaman köpek, öyküyü tekrarlamış; horoz da ona, "Allah, Allah! Efendimizde hiç akıl yok mu? Benim elli karım var. Birini hoş tutar, öbürünü azarlar, idare eder giderim; onun bir tek karısı var, onu bile nasıl yöneteceğini bilmiyor. Oysa çözüm çok basit: Dut ağacından birkaç dal kessin, birden yatak odasına dalsın ve ölünceye ya da pişman olup özür dileyinceye kadar karısını dövsün! Bundan sonra hiç can sıkacak sorular sormaz!" demiş. Çiftçi, köpekle konuşan horozun söylediklerini iştince kafasında şimşek çakmış ve karısını dövmeye karar vermiş.

Vezir burada öyküsünü kesip kızı Şehrazad'a, "Ben de sana çiftçinin karısına yaptığını yapсам yeridir!" demiş. Kızı, "Ne yapmış?" diye sorunca, vezir sözünü şöyle sürdürmüştü:

Çiftçi karısının yatak odasına girmiş; kestiği birkaç dut dalını orada bir yerlere sakladıktan sonra, ona seslenerek, "Sırrımı söyleyebilmem için yatak odasına gel! Hiç kimse beni görmesin! Sonra da öleyim!" demiş. Karısı onunla odaya girmiş; çiftçi ikisine özgü odanın kapısını kapayıp karısına, gittikçe şiddetini artırarak bayıltıncaya kadar sopa çekmiş; sonunda kadın, "Pişman oldum! Pişman oldum!" demiş. Sonra da kocasının iki elini, iki ayağını öpmeye başlamış ve gerçekten pişman olmuş; ve de onunla birlikte dışarı çıkmış. İki tarafın yakınları da dahil, tüm orada bulunanlar, aralarının düzeldiğini görerek sevinmişler; ve herkes ölünceye kadar mutlu ve bahtlarından memnun yaşamışlar.

Babasının anlattıklarını dinledikten sonra Şehrazad demiş ki: "Babacığım, her şeye karşın, dilediğimi yerine getirmeni istiyorum!" O zaman vezir, daha fazla ısrar etmeden, kızı Şehrazad'ın çeyizini hazırlamış, sonra meseleyi Şah Şehriyar'a açmaya gitmiş.

Bu sırada, Şehrazad, küçük kardeşine yapacaklarını öğretip ona, "Şahın yanında olduğum sırada seni çağırtacağım; geldiğin ve Şahın benimle işinin bittiğini anladığın zaman, bana: 'Ablacığım, bana o harika öykülerinden birini anlat da geceyi hoşça geçirelim!' de! Bunun üzerine, sana anlatmaya başlayacağım öyküler, eğer Allah isterse, Müslüman kızlarının kurtuluşunun nedeni olacaktır" demiş.

Bunun ardından vezir kızını almaya gelmiş ve onunla birlikte şahın huzuruna çıkmış. Şah memnun olmuş ve vezire, "Gereken her şey hazır mı?" diye sormuş. Vezir saygıyla, "Evet" demiş.

Fakat, şah genç kıza sahip olmak isteyince kız ağlamaya başlamış. Şah ona, "Neyin var?" diye sorunca; kız da "Şahım! Bir kız kardeşim var. Ona veda etmek isterdim" demiş. Şahın arattığı kız kardeşi gelince, Şehrazad'ın boynuna sarılmış; ve yatağın ayak ucuna sokulup kalmış.

O zaman, şah ayağa kalkmış ve bakire Şehrazad'a sahip olarak kızlığını gidermiş. Sonra konuşmalar başlamış.

Dünyazad, Şehrazad'a demiş ki: "Allah seninle olsun! Ablacığım, geceyi hoşça geçirmemiz için bize bir masal anlatsana!" Şehrazad, "Bütün kalbimle ve yerine getirilmesini görev bilerek! Ancak yüce ve soylu şahımız izin verirlirse" diye yanıt vermiş. Şah bu sözleri duyunca, zaten uykusu da kaçtığından, Şehrazad'ın masalını dinlemekten tedirginlik duymamış.

Ve Şehrazad, bu ilk gece, aşağıdaki masalı anlatmış: